

56 425/1926/9

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VI

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР 1926

БЕОГРАД

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛИЦА 1/11

1926

САДРЖАЈ:

— «ЕКОНОМИСТ» БРОЈ 9. — СЕПТЕМБАР 1926. —

РАСПРАВА:

Др. Милан Тодоровић, Трговински Уговор између наше Краљевине и Италије (свршетак) 673

ЧЛАНЦИ:

Ал. Вегнер, Буџетска предвиђања 697
Д-р Ivo Belin, Devizna zaliha Narodne Banke (njeno opadanje) 704
С. Обрадовић, Наши трговински односи са Грчком 718

ПРИВРЕД. ХРОНИКА:

После Конгреса Привредника, од *Драгише Лапчевића* 731
Извештај о Збору Централне Индустијских Корпорација (свршетак) 736
Јадранска Железница од *Ст. Даниловића* 741
Стање Народне Банке од *Н.* 746
Некролог 749

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

»Проблем светске привреде« приказ од *Драг. Лапчевића* 751
Преглед штампе за јули и август 752

Уредништво и администрација «Економиста» налази се у Коларчевој улици број 1, II спрат (Индустијска Комора).

Претплата на «Економист» износи Дин. 200.— на годину или полугодишње Дин. 100.—. Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у пола цене.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда. Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у пет штампаних табака.

Претплату на «Економист» примају све поште у Краљевини на чековни рачун Број 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VI СЕПТЕМБАР 1926 БРОЈ 9

РАСПРАВА

Трговински Уговор између наше Краљевине и Италије.

Од Dr. МИЛАНА ТОДОРОВИЋА

II. Одељак. — Критичка оцена Уговора.

У уводу и првом одељку изнели смо садржину италијанског уговора и указали на значај који му припада, сада нам преостаје да дамо критичку оцену на исти, ограничавајући се, наравно, само на неколико најважнијих питања.

Али пре но што пређемо на ту критичку оцену, сматрамо за потребно да покренемо једно предходно питање, на име : да ли је било опортуно и по наше економске интересе корисно, што је наш први послератни »уговор о трговини и пловидби« са тарифним делом пактиран са Краљевином Италијом, или би можда било умесније, да је уговор са Италијом дошао доцније, т. ј. да је пре њега такав уговор био закључен са којом другом државом, на пр. са Аустријом, Немачком или Чехословачком ?

Наше је мишљење, да је Влада учинила врло крупну грешку, што је прво приступила преговорима са Италијом ; и у следећем наводимо разлоге који нас одлучују на овакав закључак.

Италијанском уговору припада, казали смо, значајна улога : да обележи основне линије наше послератне трговинске политике, да буде дакле, једна врста уговора-модела за наступајућу уговорну периоду.

Но да би један уговор могао одговорити овим захтевима, потребно је, да се преговори воде једино и искључиво с обзиром на економске потребе. Утицај страних момената, а специјално

утицај политичких момената, морао би бити путноно одстрањен, — јер у противном случају у уговор улазе и страни примесци, који га чине неподобним да буде веран израз економских потреба, и модел по коме ће се и други уговори пактирати.

На жалост при пактирању овог уговора утицај страних момената није био отклоњен. За све време преговарања политички моменти вршили су јак притисак, и отисак од тога осећа се у многим и многим уговорним одредбама. Под утицајем тих страних момената у уговор су унете и такве одредбе, које су противне нашим трговинско-политичким тежњама и интересима, и за које ми немамо намеру, да их уносимо и у друге уговоре. Благодарје свему том овај је уговор далеко од тога, да обележи правац наше будуће трговинске политике, и да буде модел, према коме ће се закључивати уговори наступајуће уговорне периоде.

Додајемо одмах, да се, и пре почетка последњих преговора у 1924 год., могло са сигурношћу рачунати на интервенцију тих страних момената: неуспели преговори вођени у 1921 и 1923 години лиферовали су нам и сувише доказа, да ће Италија употребити сав свој политички утицај, те да у трговинским преговорима постигне оно што жели. Ми смо били благовремено упознати и опоменути и на италијанске тежње, као и на италијанску тактику, и стога је било, по нашем мишљењу, далеко умесније, да смо преговоре с Италијанима одложили, и да смо прве уговоре, који треба да обележе нашу послератну трговинску политику, закључили са државама, за које смо могли бити сигурни, да неће уносити у преговоре политичке моменте.

Политички утицај који је Италија употребила у преговорима одузео је овом уговору особине које је он требао да има. У место да буде прави израз наше послератне трговинске политике, овај уговор садржи, као што смо већ нагласили, неколико одредаба, које су нам просто на просто наметнуте, и које, као такве, нису верни представници наших економских тежњи и интереса. С друге стране, опет под утицајем политичког притиска, многа питања, међу којима и нека од принципијелног значаја, добила су у овом уговору решење, које не одговара нашим економским тежњама и потребама.

Но поред извесних одредаба, из општег дела уговора, које су у уговор унете, мимо нашу вољу, одн. које су у уговору добиле решење супротно нашим тежњама и потребама — о

чему ћемо доцније опширније говорити — италијански уговор има и ту незгодну страну, што је у његовом тарифном делу везан врло велики број царинских ставова, па и за такве артикле у чијем увозу код нас Италија портиципира са посве малим процентом, које је везивање за нас врло незгодно, јер нам одузима могућност да закључимо повољне уговоре са трећим државама.

После ових општих напомена да дамо своје мишљење по појединим важнијим уговорним одредбама.

I. Италијански уговор прокламује принцип слободне трговине, т. ј. уговорне стране одричу се права — које су дотле имале — да »по потреби и по свом нахођењу« могу заводити извозне и увозне забране. У овом погледу, дакле, напушта се политика ратом створених ограничења и приступа се предратној слободи.

Било је, по нашем мишљењу, крајње време, да се право завођења извозних и увозних забрана укине. У току рата и у првим годинама после рата могло је бити оправданих разлога, да се забрањује увоз или извоз робе; данас, на осам година по свршеном рату, та је потреба престала. И као доказ да више нема разлога за то, нека нам је дозвољено да нагласимо, да ми, у току последње две године, нисмо завели ниједне забране, мада нам то право није било ограничено.

Уговор је, дакле, санкционисао једно стање, које је пракса већ одавна завела; разлика — и то на боље — лежи свега у томе, што више нема оне опасности која је до сада постојала: да у једном моменту забрана буде заведена. Забрана би сада могла доћи само за случајеве који су у уговору изрично предвиђени, и који су изузев резерве за вино, као што смо већ казали, индентични са случајевима из предратних уговора.

II. У погледу на положај (права и обавезе) странаца, трговински уговор регулише, видели смо, само питање правне заштите и право закључивања трговачких послова; сва остала питања која се односе на положај поданика регулисана су конзуларном конвенцијом.

За овакав поступак могла су говорити два разлога: 1. Бојан да би трговински уговор могао наићи на јаку опозицију у парламенту и овде бити одбачен, ако би у њему право етаблисманана — о чему ћемо мало доцније опширније говорити — било позитивно решено, — стога преговорачи преносе то

питање у конзуларну конвенцију, те обезбеђују вотирање трговинског уговора у парламенту и за случај, да конзуларна конвенција у њему не прође.

2. Жеља да се питања која регулишу положај поданика извуку из домашаја клаузуле највећег повлашћења; верује се — ма да је ово тумачење врло сумњиво — да треће државе могу по основи највећег повлашћења, рекламирати за се повластице из трговинског уговора, али не и оне из конзуларне конвенције.

Из пространог питања о правном положају странаца за нас је најважније питање етаблисмана т. ј. уговором обезбеђеног права за странце (из уговорних држава), да се код нас могу настанити и обављати све гране привредне радиности (земљорадњу, трговину, занат, индустрију, рударство, саобраћај ит.д.), — и стога ћемо се на томе питању мало опширније задржати.

Пре рата уговори су обично стипулирали право етаблисмана за стране поданике. После рата европске државе мењају ту либералну политику: заводе се разна ограничења, врло често и ригорозне забране против имиграције страног рада и капитала.

Ову политику ограничавања имиграције завела је и наша држава; и у уговорима закљученим после рата право етаблисмана све до сада није се признавало.

Овако је стојало то питање посматрано са чисто правног гледишта; у пракси пак владала су код нас, у погледу на имиграцију страног рада и капитала, два прилично неједнака мишљења.

По једном — да га тако назовемо, ортодоксном мишљењу — имиграција страног рада и капитала имала се сузбијати. Присталице овога мишљења мотивишу своје становиште чисто политичким разлозима. Тврди се — и то тврђење није нетачно — да се код нас осећа у јакој мери утицај странаца; да је тај утицај нарочито јак у варошима; и да тај страначки менталитет који предоминира у варошима нових крајева, преставља јаку сметњу за наше унутрашње уређење и консолидовање. Полазећи са овог становишта присталице ортодоксног мишљења траже, да се привремено, за првих десетак година, спречава имиграција страног рада и капитала; доцније, кад се наше унутрашње прилике буду средиле, наша политика у овом питању може бити либералнија.

На супрот овом ортодоксном стоји једно друго, назовимо га либерално гледиште, које пледира за имиграцију страног

рада и капитала, али уз врло јаку превентивну и постериорну контролу од стране административних власти.

Присталице овога мишљења бране своју тезу од прилике воако. Наша је земља, тврди се, сиромашна и у капиталу и у предузимачкој радној снази. Потребно је, према томе, дозволити имиграцију страног рада (предузимачког) и капитала, да би, оомоћу њих, био убрзан привредни напредак земље. Опасност од имиграције које се плаше присталице ортодоксног гледишта, и коју и присталице либералног гледишта не негирају, потпуно — може се, веле, отклонити на тај начин, што ће надлежна административна власт вршити превентивну и постериорну контролу: превентивна контрола испитује порекло и намере имиграције, као и домаћу потребу за истом; постериорна контрола прати рад и кретање имиграната, — увек, наравно уз неограничено право да се једном странцу може одрећи дозвола становања и рада код нас.

Али и поред ове разлике која постоји између једног и другог мишљења, она имају, као што видимо, једну заједничку црту, која је врло значајна за питања која нас интересује. По оба гледишта, на име, право етаблисмана *везано је за дозволу од стране надлежне административне власти*, која има да врши превентивну контролу — те, према томе, право етаблисмана не би могло бити уговором унапред обезбеђено.

Значи, дакле, да су наши меродавни фактори, све до почетка преговора у фебруару ове године, стајали на гледишту, да право етаблисмана не може бити уговором регулисано; и да је гледиште измењено тек пред саме преговоре или чак и у току самих преговора.

Констатација пак, да је једно принципно гледиште измењено тек у току преговора, намеће нам питање: да ли је та промена наступила услед неког нарочитог интереса, који је нама диктовао друкчије гледиште на питање етаблисмана; или је пак та промена дошла и мимо нашу вољу, под притиском вршеним на нас од стране оног другог саговорача.

Кад се има на уму, да је Италија држава, која има супер-популацију, и која експортује годишње 300—500.000 емиграната, онда је јасно да ми са овим уговором о етаблисману немамо шта да добијемо, а имамо много да изгубимо. Из овога пак слободан је, изгледа нам, закључак, да је право етаблисмана морало бити унето у уговор и мимо нашу вољу.

Ово решење пак у толико је непријатније (опасније), што је домашај ове одредбе (уговора) много већи, но што се то жели да представи.

Када се говори о праву етаблисмана зајемченог у уговору са Италијом онда се мора бити начисто са тим, да се проблем не ограничава само на Италију, т. ј. да се он не ограничава само на италијанску имиграцију рада и капитала. Проблем је много ширег обима: решавајући питање етаблисмана у уговору са Италијом, ми решавамо проблем имиграције у опште, а у првome реду имиграције из суседних нам држава, Мађарске, Аустрије и Немачке.

— Истина је, да са чисто теоријског гледишта, ми можемо дати Италији право етаблисмана, а одбити друге државе од тога захтева. Али та теоријска могућност у пракси не постоји. У пракси се даје извести, па и то врло тешко, диференцијални односно преференцијални поступак према роби једне одређене провенијенце; диференцијалан (или преференцијалан) поступак према поданицима једне државе ми обележавамо као немогућ: — јер би се то сматрало увек као акт непријатељства, — а наша политика не може и несме имати за циљ, да будемо стално у непријатељству са најближим суседима.

Сем тога, и то треба увек имати на уму, да су за нас пијаце централне Европе биле и остале најважније пијаце, што значи, да ми немамо ни најмање интереса да предузимамо ма какву меру, која би могла имати за последицу, да нам забрани или отежа долазак на те пијаце, — а из овога излази, да ћемо ми бити принуђени (да не би довели у питање свој извоз), да право етаблисмана признамо и државама централне Европе (јер се не смемо ни једног момента заваравати, да би неједнако поступање према поданицима из тих држава, т. ј. повољно према Италијанима, увек изазвало код њих риторзивне мере против нашег увоза).

Једном речју, дакле, треба да будемо начисто с тим, да право етаблисмана, зајемчено Италијанима у конзуларној конвенцији, значи да су наша врата широм отворена свима: и Италијанима, и Мађарима, и Немцима. Имаће свакако пуно људи који у томе не гледају никакво зло, и ми ћемо бити најсрећнији, ако се то мишљење покаже као тачно; ми, са своје стране, нисмо тако безбрижни, и било би нам, отворено признајемо,

много пријатније, да смо дочекали још коју годину са овом политиком »отворених врата«.

III. По чл. 2. Уговора стране уговорнице признају једна другој *безусловно* највеће повлашћење, т. ј. признају се узајамно све повластице које би једна од њих дала некој трећој држави, изузев повластица из уговора о царинској унији и пограничном промету. На тај начин ми смо напустили дотадашње (послератно) уже тумачење клаузуле највећег повлашћења, по коме се на основу највећег повлашћења нису могле рекламирати ни повластице из компензационих и контингентних уговора.

Одвело би нас далеко да повлачимо паралелу између једног и другог (тумачења) највећег повлашћења ; у место тога изложимо, у кратким потезима, промене наступиле после рата у примени те клаузуле код појединих држава.

Пре рата све су Европске државе биле присталице *безусловно* највећег повлашћења ; супротно томе Сјед. Америчке Државе практиковале су *условно* највеће повлашћење, т. ј. искључивале су друге (европске) уговорне државе из специјалних повластица датих, — као »еквивалент за нарочите уступке«, — Јужним Америчким државама.

После рата прилике се мењају. Увозне и извозне забране, заведене у току и после рата, стварају потребу, да се чине појединачна одступања од тих забрана ; та се одступања чине у форми компензационих и контингентних уговора, — и сматрало се за сасвим разумљиво, да се повластице дате овим путем искључују из највећег повлашћења. Повластице ове врсте налазимо код свих држава ; и те повластице по природи ствари представљају и одступања од забрана, али не и од важећих царина.

Другу фазу у овом правцу представљају контингенти уз редуцирање царинског оптерећења, у пракси је то изгледало овако : путем уговора обезбеђује се у корист једног саговорача редуциран царински став за један одређен контингент ; увоз преко тога контингента плаћа редовно (више) царину ; и повластице ове врсте не долазе под највеће повлашћење. Примере ове врсте пружа нам трговинска политика Чехо-Словачке, Аустрије, Мађарске, Пољске, Немачке и Италије.

Трећу и последњу фазу представља потпуно акцептирање америчког условног највећег повлашћења : из највећег по-

влашћења искључују се повластице »које су плаћене као еквивалент за неке нарочите уступе«. Пример ове врсте пружа нам Француско-Чехословачки трговински уговор.

Европска трговинска политика налази се данас у *знаку условног највећег повлашћења*. Ово је практиковано без изузетка у нашој Краљевини, Аустрији, Мађарској, Чехословачкој, Пољској, Немачкој и Француској; док Италија, Шпанија и Швајцарска практикују и условно и безусловно највеће повлашћење (безусловно *међусобном*, условно у односима са државама из оне прве групе).

С обзиром на овакву ситуацију било би умесно питање: зашто смо ми напустили своје дотадашње становиште; и зашто је Италија, која, видели смо, практикује и условно и безусловно највеће повлашћење, у уговору с нама инсистирала на овом последњем?

На оном првом питању нећемо се дуго задржавати. У погледу на највеће повлашћење наши меродавни фактори немају још једно одређено гледиште, и с обзиром на то они су могли бити индиферентни, да ли ће се усвојити један или други тип највећег повлашћења.

Много је интересније за нас оно друго питање т. ј. зашто је Италија на томе толико инсистирала?

Италија, као што рекосмо, практикује и условно и безусловно највеће повлашћење, — и у преговорима са другим државама, мислимо на државе које су присталице условног највећег повлашћења, она се није ни најмање опирала, да у уговор унесе условно највеће повлашћење. У преговорима с нама Италија је као што видимо, енергичан заступник безусловног највећег повлашћења; и с тога је потребно дати објашњење за ово, на први поглед необјашњиво држање.

Да би се разумело држање Краљевине Италије у овом питању, потребно је бити начисто са њеним интенцијама и аспирацијама у погледу на нашу Краљевину. Ми ћемо се још једном вратити на ово питање; а овде да нагласимо само толико, да Краљевина Италија гледа у нама једну земљу, која се налази у њеној интересној сфери. Она гледа у нама једну своју колонију, — и пошав са тога становишта, она не може ни да замисли у уговору с нама условно највеће повлашћење, које може евентуално резултирати и у диференцијалан поступак. На против, Италија тежи да има преференцијал према другима, и безусловно

највеће повлашћење представља за њу прву фазу у њеним захтевима у томе правцу.

Наши су меродавни фактори, рекосмо, били индиферентни према овом питању; али из тога још не излази, да је за нас и једно и друго решење подједнако добро, — остаје, према томе да испитамо: да ли је било опортуно, што смо, излазећи на сусрет италијанским тежњама, напустили досадашњу политику условног и прихватили безусловно највеће повлашћење?

Мада смо, у принципу, присталице безусловног највећег повлашћења, ипак налазимо да је требало, још за неко време, остати при досадашњем — условном највећем повлашћењу. За ово говоре два разлога: 1. Трговинска политика у другим државама; и 2. италијанске претензије у погледу на нашу државу.

Већина европских држава, казали смо, практикује још увек условно највеће повлашћење. Ово важи нарочито за државе Централне Европе, чије пијаце и данас имају за нас врло велики значај. С обзиром на ово наша позиција, при наступајућим трговинским преговорима са поменутиим државама, могла би бити баш због овог нашег безусловног највећег повлашћења прилично незгодна. Предпоставимо, примера ради, да Чехо-Словачка услови увоз вина, или Немачка увоз сувих шљива и пекмеза, неком специјалном концесијом, коју не би уживале треће државе. Италијански уговор нама одузима могућност за давање таквих концесија, што значи да би извоз нашег вина одн. сувих шљива и пекмеза могао бити искључен са ових пијаца, које су као што је познато, најјачи да не кажемо једини потрошачи ових артикала.

Други разлог лежи, казали смо, у италијанским претензијама према нашој Краљевини. Италијани себе сматрају за наследнике Аустро-Угарске на Балкану, и намера им је, да изврше економско завојевање наше Краљевине. Докле код Италијана постоји овакав менталитет, дотле наши узајамни односи не могу бити ни довољно искрени ни довољно пријатељски. И пошто је наш обострани интерес да одржавамо пријатељске везе, то је нужно излечити Италијане од ових болесних претензија. Условно највеће повлашћење било би, по нашем мишљењу, врло добар лек: — јер би оно најјасније изражавало нашу намеру, да ми немамо ни најмање воље да будемо објекат италијанског завојевања.

IV. Остављајући стручњацима да даду своје мишљење о конвенцији о транзиту и о јадранским тарифама, ми ћемо се задржати само на једном питању из историје те конвенције, за које би било потребно да нам меродавни фактори даду мало објашњења.

Конвенција о транзиту између нас и Италије усвојила је, у главном, принципе на којима је израђена пре 5 година Барселонска Конвенција о транзиту. Не улазећи у оцену Барселонске Конвенције споменућемо само једно, да она с наше стране није још ратификована, а како се чује, неће ни бити ратификована. И сада се с правом поставља питање: зашто је закључена са Италијом конвенција по једном питању, које наша Влада већ тако дуго одбија да ратификује.

Историја јадранских тарифа много је интересантнија одн. загонетнија.

Почетком 1919 год. на конференцији Мира у Паризу, Краљевина Италија покренула је питање о »Јадранским Тарифама«, т. ј. учинила је предлог: да се на железничким пругама бив. Аустро-Угарске Монархије, које избијају на Трст и Ријеку, задржи предратна тарифна политика, — која је, као што је познато, била управљена на то, да фаворизира саобраћај преко Трста и Ријеке на штету саобраћаја преко других тачака.

У нашој делегацији одн. у нашој Влади овај предлог направио је тада читаву узбуну. Ми смо енергично устали против тога, да се уговором о миру намећу »победиоцима« обавезе, које се, по својој природи, могу наметнути само »побеђеним државама«. Сем тога ми смо à priori били противници једног предлога, који би могао имати за последицу: »да фаворизира саобраћај преко Трста и Ријеке, т. ј. преко два туђа пристаништа на штету саобраћаја преко наших властитих пристаништа на Јадрану«. Конференција Мира (комисија за железнички и бродарски саобраћај) усвојила је наше разлоге: предлог италијански усвојен је само у толико, у колико су у питању железничке пруге заостале и даље на територији Аустрије и Угарске.

После две године Италија покреће понова ово питање, и то, овога пута, на конференцији између заинтересованих држава (Аустрија, Мађарска, наша Краљевина). Резултат је био исти: наша Краљевина одбила је да прими предлог, који фаворизира Трст и Ријеку на штету наших властитих пристаништа.

Сада, када је исто питање од стране Италије и по трећи пут покренуто, ми смо, као што видимо, тај предлог усвојили. Ова промена у мишљењу није обична ствар, и било би у реду да нам меродавни фактори објасне : какве су измене наступиле, које данас чине прихватљивим један предлог, против кога смо се до јуче енергично опирали ?

Из конвенције о Јадранским Тарифама нарочитог помена заслужује одредба, по којој се наша Краљевина обавезала : да ће на нашим железницама давати 30% попушта према локалним тарифама за сву робу, која се извози и увози преко Трста и Ријекe, а која роба транзитира нашу територију.

Ако ближе анализирамо ову одредбу, долазимо до следећег закључка :

а) Ми фаворизирамо на нашим властитим железницама саобраћај преко Трста и Ријекe на штету саобраћаја преко наших јадранских пристаништа ;

б) Ми фаворизирамо на нашим железницама транзит туђе робе на штету извоза наше властите робе.

Какви су разлози говорили за овакву железничку политику ?

Министарство Саобраћаја, као компетентан орган по овом питању, наводи као разлог фискални интерес железница т. ј. нашу тежњу да у циљу повећања железничког саобраћаја и железничких прихода, привучемо што већи транзит преко наше територије.

Овај разлог звучи доста примамљиво, па ипак ми верујемо да он није могао бити једино меродаван при решавању. Фискални железнички интерес био је увек ту, дакле и пре 7 година, кад је Италија покренула ово питање на конференцији мира, и пре 3 године кад га је покренула код заинтересованих држава, — па кад он није био тада довољан, онда нам је нејасно како је сада од једанпут постао довољан.

С друге стране пак треба имати на уму, да се фискални железнички интерес може задовољити и без уговора. Нама нико не забрањује да својеволно једним аутономним актом, спустимо железничке тарифе, и да на тај начин привучемо транзит туђе робе преко своје територије. Чак је овај пут и много бољи : — јер ћемо онда спустити тарифу онолико колико је потребно, и за ону робу за коју је потребно.

Да нагласимо најзад, да фискални интерес није и не може бити једино меродаван при доношењу одлуке по овим питањима.

Из свега, дакле, слободни смо извести закључак, да смо ми примили ову конвенцију мимо нашу вољу, т. ј. под политичким притиском Краљевине Италије.

Италијански уговор регулише, у главном само морску пловидбу ; али се у уговору налазе две одредбе, које се односе и на речну пловидбу, а протокол параfoвања не искључује могућност и обалске пловидбе.

Одредбе о морској пловидби позајмљене су из предратних уговора ; оне понављају принципе који већ одавна важе у међународним односима, — и у погледу на њих ми немамо да учинимо никакву замерку.

Сасвим друкчије стоји ствар са одредбама које се односе на обалску и речну пловидбу. Овде је италијански уговор учинио две-три крупније грешке, које заслужују да буду подвучене.

Обалска пловидба т. зв. каботажа по правилу не регулише се трговинским уговором. Свака држава резервише ову врсту пловидбе за своје властите бродове ; и услед тога то питање и није предмет преговарања, или се у уговору само изрично нагласи : да је каботажа резервисана националним бродовима.

Но и ово правило, као и свако друго, познаје по неке изузетке ; наћи ћемо, на име, државе, које дозвољавају каботажу и страним бродовима, — и ако разгледамо случајеве, у којима је учињено одступање од горњег правила, долазимо до доста интересног сазнања.

Сви случајеви у којима се дозвољава каботажа и туђим бродовима могу се уврстити у једну од следећих група.

1. Државе које немају своју властиту трговачку морину, дозвољавају обалску пловидбу страним бродовима, — руковођене својим властитим интересом, т. ј. да обала буде опслуживана.

У овом случају каботажа се дозвољава или бродовима свих држава, или само бродовима једне (одн. само неких) државе, од које дотична држава тражи извесне повластице као еквивалент за ову специјалну привилегију.

2. Други би случај био између двеју (суседних) држава, које имају више или мање подједнако развијену трговачку морину. Овде се каботажа даје по принципу реципроцитета,

3. Трећи и последњи случај налазимо код двеју држава. од којих се једна — слабија — налази у извесном односу зависности према оној другој јачој. У овом случају јача држава

намеће оној слабијој уговорне обавезе, које ова иначе не би драговољно примила. Каботажа се овде може јавити како у форми двостране, тако и у форми једностране обавезе. По правилу она ће *de jure* добити карактер двостране обавезе; *de facto* пак она ће бити једнострана, у корист трговачке марине оне јаче државе.

Пример ове врсте нуди нам пловидбена конвенција између Србије и Аустро-Угарске од 1882. год.

Проучавајући случај предвиђен у нашем трговинском уговору са Италијом лако је доћи до закључка да тај пример долази у трећу групу.

Ми имамо своју властиту трговачку марину, која је више но довољна да опслужује нашу обалу, — значи, дакле, да немамо разлога, да тражимо туђе услуге за задовољење ове потребе као што је горњи случај под 1.

С друге стране позната је чињеница, да је наша трговачка марина знатно слабија од Италијанске. Размер снага је од прилике 12 : 1, — према томе ми се не налазимо ни у оном случају под 2.

Остаје, дакле, онај последњи случај, т. ј. да нам је Краљевина Италија, као јача, ову одредбу наметнула.

До сличног закључка доводе и одредбе о речној пловидби.

Италијански уговор предвиђа, као што је познато, у овом погледу две ствари, на име : а) италијанским бродовима дозвољава се пловидба у нашим територијалним водама реке Бојане ; б) италијанским бродовима дозвољава се пловидба на нашим националним рекама, и то : по Неретви до Метковића, по Крки до Скрадина, и по Зрмањи до Обровца¹.

Бојана, као што је познато, чини границу између наже Краљевине и Албаније, и према томе пловидба на Бојани припада нама и Албанији, т. ј. нашим и албанским националним бродовима. У оскудици сваких пловидбених споразума наши бродови вршили би пловидбу у нашим, албански бродови у албанским територијалним водама.

¹ За случај под *в* уговорна формула, — у жељи да наша публика не би била много шокирана — добија двостран карактер, т. ј. наши бродови добијају право пловидбе за три случаја италијанских националних вода. Но ова формула не мења ни у колико фактично стање ствари : ми од тога права не можемо чинити употребу, те имамо и овде пред собом уговорну одредбу с једностраним карактером, т. ј. само у корист Италије.

Али, с обзиром на факт да је Бојана гранична река, биће опортуно да наша Краљевина закључи пловидбену конвенцију с Албанијом, којом би, по принципу реципроцитета, право пловидбе на целој реци било признато бродовима и једне и друге стране — са или без каботаже.

Овако стоји одн. овако би требало да стоји ово питање; и у сваком другом сличном примеру ниједној трећој држави не би пало на памет, да покреће питање пловидбе на рекама које се налазе у оваквом положају.

Краљевина Италија пак сматра и Албанију и нашу Краљевину као своје колоније, и полазећи са тога гледишта она је, крајем 1923 године, закључила један уговор с Албанијом, у коме се налази одредба: да италијански бродови могу пловити по албанским територијалним водама. Сада у уговору с нама, она уноси исту одредбу, те тако обезбеђује право пловидбе на целој Бојани.

Какви су разлози могли руководити нашу делегацију да прими ову одредбу?

У место одговора нека нам је дозвољено да региструјемо следеће две чињенице.

Барселонска Конвенција покушала је да створи једну генералну формулу за појам интернационалних река. Према тој формули имала би се сматрати за интернационалну реку: свака она река, која пролази кроз одн. која дели две државе — дакле и случај Бојане. Пловидба на таквим рекама имала би бити слободна за бродове свих држава.

Наша Краљевина, као што знамо, није још ратификовала (а нема ни намеру да то чини) ту конвенцију; и међу разлозима који нас одлучују на ово негативно држање, горе споменута формула интернационалне реке заузима, колико нам је познато, прво место.

Готова иста примедба важи за уговорну одредбу, по којој је Краљевина Италија добила право да плови по нашим чисто националним рекама, по Неретви, Крки и Зрмањи.

И ова врста пловидбе није никад била предмет уговорног регулисања: свака држава резервише пловидбу на националним рекама за *своје властите бродове*, и ту пловидбу регулише *путем закона* а не путем међународних уговора.

Доказ за ово тврђење налазимо у свима предратним уговорима, т. ј. нема ниједног трговинског уговора, у коме би се

регулисало питање пловидбе на националним рекама ; али је интересно нагласити да наше тврђење важи и за све три реке које су овде у питању.

Пре рата све три горе споменуте реке сачињавале су територију Аустро-Угарске Монархије. Монархија је имала трговински уговор са Краљевином Италијом, и у том уговору питање пловидбе детаљно је регулисано — чак је била дата, по принципу реципроцитета, и каботажа — па ипак тај уговор не спомиње ниједну од горњих река. Као националне реке оне нису биле предмет преговора ; регулисање пловидбе на њима није могло доћи у домен трговинских уговора, већ само у надлежност интерног законодавства, — и Италији није ни падало на памет да чини овакве захтеве, мада је била и у политичком савезу са Аустро-Угарском Монархијом.

Али, и то је важно нагласити, интерни закони готово свих држава дозвољавају и страним бродовима пловидбу на једном делу речног тока и као националних река. Наравно да свака држава ово чини само у свом властитом интересу, и без уговорних обавеза одн. без уговорног права стицулираног у корист страних бродова. Ово је увек случај код т.зв. продужне пловидбе, т. ј. кад морски брод плови уз реку до места (пристаништа) докле дозвољава његова дубина гажења. Свака држава, рекосмо, дозвољава ову врсту речне пловидбе и туђим бродовима, јер је у њеном интересу, да се избегне претовар робе. Под овај случај дошла би и пловидба до Метковића, Скрадина и Обровца.

Из свега догде изложеног долазимо до следећих закључака.

Наш трговински уговор са Италијом регулише и један део пловидбе на чисто националним рекама, а супротно опште владајућем правилу, по коме се та пловидба увек регулише законом сваке поједине државе. Практична вредност одн. практична добит за Италију од ове уговорне одредбе посве је незнатна, јер је овде у питању продужена морска пловидба, коју свака држава дозвољава, из свога властитог интереса а путем закона, и туђим бродовима. И сада настаје питање : зашто је била потребна ова уговорна одредба.

За што ? За нас постоји само један одговор. И овде, као и у многим другим питањима, Италија жели да покаже своју политичку надмоћност према нама ; у тој тежњи она је унела у уговор и горњу одредбу, која нема никакву практичну вред-

ност, али која врло јасно изражава нашу зависност према њој, — не мислећи много о томе, да овако рђаве тежње не могу никад дати добре резултате.

VI.

Анекс о пограничном промету предвиђа, видели смо, два одступања према нормалним уговорима ове врсте ; и у следећем дајемо кратку критику та два одступања.

1. Поред аграрних и сточарских производа, које налазимо готово у свима уговорима о пограничном промету, италијански уговор унео је у погранични промет и два-три индустријска артикла, на име : макароне, пиринач, зејтин итд., — којих у другим уговорима ове врсте немамо.

Ово одступање дошло је као последица ранијих грешака. Римски споразум регулише, између осталог, и погранични промет за итало-југославенску ријечку зону, и то тачно по угледу на раније закључен уговор о пограничном промету за задарску пограничну зону. По гласу Римског споразума тај погранични промет имао је да траје свега три месеца, док се не закључи дефинитиван трговински уговор ; али је Италија, позивајући се на »стечена права«, захтевала, да ријечки погранични промет добије неко засебно регулисање, у ширем обиму на онај општи погранични промет. И да се не би правило *неколико засебних* пограничних промета, нашло се за опортуно, да се учини општи уступак за горња три артикла, а да Италија одустане од свога предлога.

2. Друго одступање је много теже и по последицама далеко важније :

Према чл. 1. уговора : за Задарску област остаје и на даље на снази Конвенција о задарском пограничном промету, која је, на основу Рапалског Уговора, закључена још пре 5 година.

На тај начин ми смо добили два погранична промета : а) један општи погранични промет, који важи за целу пограничну зону ; и б) један специјалан погранични промет, који важи само за задарску пограничну зону, и који је знатно шири од оног општег, и по броју (врсти) артикала, и по пространству територије.

Одвело би нас далеко детаљно излагање свих оних разлога, који диктују установу пограничног промета, али морамо навести толико : да је он уобичајен код држава које имају суву

границу ; да представља једно одступање од нормалног промета добара између двеју држава ; и да се, као такав, мора ограничити на онај минимум који је неопходно потребан да задовољи циљ који се жели постићи.

Какав је циљ уговора о пограничном промету ?

Његов је циљ двојак : 1. да омогући несметану обраду оних имања, која су пресечена граничном линијом одн. која су у непосредној близини исте ; и 2. да олакша снабдевање пограничних становника са оним предметима људске и сточне хране, која се свакодневно набављају. Нормалан поступак за међународни промет добара — уз наплату царина која је увек скопчана са већим или мањим формалностима, — осећао би се као јака отежица за оне мале набавке свакодневних потреба (хлеб, месо, сир, воће, поврће, слама, сено, итд.). и стога се тај промет у пограничној зони ослобођа од царине и тешких царинских формалности.

Али је то ослобођење потпуно излишно (непотребно) за оне животне намирнице, које се не набављају сваког дана, већ једанпут недељно, или месечно (шећер, кафа, чај, пиринач, зејтин, макарони) ; — јер се нико не може жалити да му је снабдевање онемогућено, ако једанпут недељно има посла са царинским органима.

У време кад је закључен овај уговор, — мислимо на уговор о задарском пограничном промету — он је могао имати свој *raison d'être* јер тада није постојао општи уговор о пограничном промету, док Задар, с обзиром на свој географски положај, потребује такав уговор ; али је сада та потреба отпала, будући да су, једним општим трговинским уговором регулисани односи између наше и Краљевине Италије.

С обзира на факат да је са новим трговинским уговором престала она потреба која је у своје време диктовала засебан погранични промет за Задар, могло се очекивати, да ће сада престати важење тог ранијег уговора. Али, како изгледа, Италија није заступала то гледиште, већ је, с позивом на »стечена права« и на »рђав географски положај Задра«, — захтевала да он остане и на даље у снази.

Приговор да Задар има рђав географски положај можемо признати као тачан ; али не можемо ни у ком случају признати као тачан закључак, који би Краљевина Италија желела да извуче из тога факта.

Нећемо испитивати разлоге који су, у своје време, могли говорити у прилог тога, да задарско питање буде решено на начин на који је решено, и да, услед тога, Задар добије, како Италија тврди, »рђав географски положај«. Задар може имати добар или рђав географски положај, али се из тога факта не може ни у ком случају конструисати за нас обавеза, да ми поправљамо његову ситуацију.

У целом овом питању ми смо дужни да водимо рачуна о својим, а не о задарским интересима. Водећи рачуна о својим интересима ми можемо закључивати са Задром или неки специјалан, или сасвим обичан погранични промет; али би смо, могли ако би то одговарало нашим интересима, не правити никакав погранични промет, или чак и обуставити сваки саобраћај са Задром. О неким »стеченим правима« не може наравно бити ни говора.

Према томе ми не можемо а да не замеримо нашим делегатима, што су пропустили ову прилику, а нису поправили једно, за нас штетно стање. Задарска конвенција створила је у Задру лагере италијанске робе, намењене да се криумчарским путем увозе у нашу Краљевину; с обзиром на то ми смо имали и право и дужност, да томе станемо на пут. Да ли би Задар услед гота претрпео икакве штете то је питање о коме се има бринути Италија, а не наша Краљевина.

VII. Тарифни део италијанског уговора унео је, видели смо, једну новину; — поред повећег броја увозних царина у уговору је везано и неколико *извозних* царина.

Ова новина даје се, на први поглед, врло лако објаснити. Пре рата извозне царине нису ни постојале, или су постојале само по изузетку, за свега 2—3 артикла; и при таком стању ствари везивање извозних царина било је у предратним уговорима непотребно. После рата употреба извозних царина постаје чешћа и обилнија, и услед тога ставља се на дневни ред и питање њихови везивања у уговорима.

Али, ако се уђе мало дубље у природу извозних царина, горње објашњење показује се недовољно за наш конкретан пример.

Извозне царине могу бити: фискалне, економске и социјално-политичке, — према томе, да ли имају за циљ повећање државних прихода, или пак да сачувају за домаћа предузећа

известне сировине (економске царине), односно да одржавају ниске цене роби на домаћој пијаци (социјално-политичке царине).

Фискалне извозне царине, кад и у колико постоје, могу бити уговором везане, и против тог поступка не би се имало шта приметити; друкчије стоји ствар са економским и социјално-политичким царинама: ако би и ове царине биле уговором везане, онда би се могло десити, да при јачој тражњи одн. при високим ценама на страним пијацама, циљ царине буде доведен у питање, — и то је разлог, због чега се увек до сада избегавало *везивање* извозних царина.

Полазећи са овог становишта морали би смо и ову новину унесену у италијански уговор обележити као целисходну, али уз напомену, да учињена грешка има у главном теоријски значај, и без великих практичних последица.

Ствар је у овоме. Ми смо у италијанском уговору примили обавезу, да нећемо заводити извозне царине за известан број артикала, и да нећемо повећавати сада постојеће царине опет за известан број артикала. И ако узмемо у оцену артикле везане на један или на други начин, доћи ћемо до закључка, да су извозне царине и за једну и за другу врсту артикала не само излишне, већ и штетне, тако да бисмо ми те царине имали укинути и без уговорне обавезе. Значи, дакле, да смо ми путем уговора натерани на једну трговинско-политичку меру (управо на њено укидање) коју бисмо у свом властитом интересу имали предузети и кад не би постојала као уговорна обавеза.

VIII. Упоређена са одговарајућом одредбом у предратним уговорима, одредба о избраном суду показује два значајна одступања, која заслужују да их с неколико речи додирнемо.

Избрани суд надлежан је »по свима споровима који се могу појавити приликом примене и тумачења уговора, — кад једна страна затражи, да се спор изнесе пред избрани суд«. Али док је по предратној пракси свака уговорница могла осујетити рад избраног суда уз просту мотивацију »да спорно питање нема никакве везе са уговором т. ј. са његовом применом и тумачењем; сада је то извлачење испод надлежности избраног суда немогуће »јер је избрани суд компетентан и за оно прејудицијечно питање: да ли дотични спор долази пред суд или не. Према томе, чим једна страна изјави жељу, да се једно питање

изнесе пред избрани суд, она друга страна нема могућности да осујети састанак суда и — суд ће се састати; решиће претходно питање : да ли дотични спор долази у његову надлежност, — и при позитивној одлуци узима спор у решавање и мимо вољу оне друге стране.

Друго одступање тиче се извршности пресуде.

По предратним уговорима пресуда избраног суда имала је, по правилу, карактер саветодавног мишљења, које није било обавезно за уговорне (парничне) стране ; по изузетку могле су се уговорне стране споразумети, у моменту кад износе спор пред избрани суд — дакле пре но што падне пресуда — да пресуда избраног суда, на тај конкретан спор, буде извршна, т. ј. обавезна за оба саговорача.

Италијански уговор, даје пресуди избраног суда много већи значај. По чл. 31 уговора стране уговорнице изјављују унапред, да ће признати као извршну сваку пресуду коју избрани суд донесе, и да ће се, према томе, његовој пресуди увек покорети.

Као што се и на први поглед види, овде је нашла израза једна тежња, за коју поборници »вечитог мира« стално пледирају, и која је на последњој конференцији мира имала доста присталица — тежња да се створи један међународни форум, који би расправљао спорове између држава, те на тај начин отклонио пружане сукобе. Са чисто економског гледишта човек би могао бити присталица оваквих и овима сличних установа ; за поборнике државног суверенитета она је и била и остаје неприхватљива.

На завршетку да учинимо још две примедбе, од којих се једна односи на празнине у уговору и на нејасности појединих уговорних одредаба, а она друга на немар, који се испољава у редакцији појединих чланова, који немар потенцира и иначе нејасне уговорне одредбе. Као доказ за горње тврђење нека нам послужи следећи примери.

1. У уговору се нигде не спомињу извозне премије, т. ј. не предвиђа се решење за случај, да једна од уговорних страна путем извозних премија форсира свој извоз дестиниран за пијаце оне друге уговорнице.

Ова празнина осећала се и пре рата, после рата она постаје много осетљивија, будући да је форсирање извоза путем премија разних врста (обухваћамо овде и опширније) постала тако рећи свако-дневна појава.

Услед овога може се, сваког момента, појавити између наше Краљевине и Италије спор : да ли се једна мера има квалификовати или не као извозна премија; да ли, ако се она као таква квалификује, она друга страна има или не права на завођење коализаторне царине ?

У предратним уговорима извозне се премије и не спомињу; пракса је, пак, неједнако реагирала на случај, да је констатовано премирање робе : једне су државе *увек* заводиле компензаторну царину, док су друге државе некад заводиле такве царине, а некад не. Спорови о оправданости или не компензаторних царина били су често покретани, али ни један спор није изашао пред избрани суд, — остало је, дакле, једно спорно нерешено питање, за овакву ситуацију, за коју нису оскудевали аргументи ни у једном ни у другом смислу.

Присталице компензаторних царина бранили су своје становиште тиме : што извозна премија па била она државна или приватна, мора имати за последицу — да смањи одн. да анулира царинску заштиту, — и компензаторска царина има да послужи као средство, да се заштита реинтегрира. Противници овога мишљења стајали су на гледишту : да се један везан царински став не може за све време трајања уговора повећати, у толико мање, што би тиме и практична примена клаузуле највећег повлашћења била доведена у питање. Да споме-немо, најзад, и једно треће мишљење, које је у принципу било за компензаторну царину ; али које је изјављивало сумњу у могућност њене правилне примене.

Према оваквом стању ствари, а уверени да ће и Италија, и друге државе јако фаворизирати свој извоз робе за нашу Краљевину, и да ће, у том циљу, бити употребљене и извозне премије, — било је, по нашем мишљењу умесно, да се отклани свако спорно тумачење у погледу извозних премија и компензаторних царина. У том циљу требало је унети у уговор одредбу која би гласила : за случај да у једној уговорници буду заведене извозне премије у ма ком виду и облику — тајне или јавне — она друга уговорница имаће права да заведе компензаторну царину у износу премије.

2. По чл. 3. уговора : царине и *други терети* (*autres charges*), којима је оптерећен увоз робе из једне у другу уговорницу, — не могу изнети више но што је, за дотичну врсту робе, предвиђено, у уговорној тарифи.

Ова је одредба била редигована под предпоставком, да ће наша Краљевина и у новој тарифи задржати »луксузну таксу«, па се желело, да и она буде везана. Редакција је била незгодна (непрецизна) чак и за тај случај, — јер ни тада није постојала намера, да се вежу споредне дажбине, као што су : жиговина, ношевина, и т. д. ; сада пак, када је отпала и луксузна такса, редакција постаје сасвим нејасна : — јер уговорна тарифа везује само царине.

3. Члан 9. уговора регулише питање транзитних царина, т. ј. апстинира обавезу за уговорне стране, да неће оптеретити транзитном царином робу пореклом из једне уговорне стране, што пролази у транзиту кроз област друге уговорнице.

Али је из непажње у место речи »provenant« употребљена реч »venant«, — те би се с правом могло тумачити : да транзитна царина не може бити наплаћена на робу која долази из друге уговорнице, и без обзира на њено порекло, — што свакако није и не може бити намера сауговора.

5. По чл. 29 уговора, (ал. под а) изједначење уговорних бродова са домаћим не важи за повластице (субвенције), које би једна од уговорних страна давала за бродоградњу и за одржавање извесних бродарских линија.

Оригинални текст уговора гласи : »par rapport aux nouvelles constructions ou à l'exercice des navires...« Последњи део ове реченице »l'exercice des navires« не значи апсолутно ништа : али је услед те грешке доведена у сумњу могућност да се дају субвенције за оно што се желело, на име, за одржавање извесних регуларних линија.

6. По чл. 30 уговора : уговор се распростире на све области, које улазе у састав *државне територије* уговорних страна.

Предратни уговори редиговани су, у овом погледу, много боље : у место државне уговор обухваћа *царинску област* која се не мора увек поклапати са државном облашћу. Тако на пр. царински укључци и искључци, који су раније били редовна појава, нису се ни до данас потпуно изгубили. Сем тога овде је било умесно расправити и питање : да ли се уговор распростире и на италијанске колоније. Према уговорном тексту изгледа као да је решење позитивно : — јер се и колоније сматрају као државна област ; али би се при негативном тумачењу могла добити једна прилично аномална ситуација : наш извоз и у италијанске колоније био би тамо третиран као увоз из

неуговорне државе ; док би увоз из италијанских колонија код нас могао, уласком у италијански интерни промет, уживати исти третисан као и роба италијанског порекла.

ЗАКЉУЧАК

Бацајући сумаран поглед на све што је изложено у два предходна одељка, долазимо до једног закључка, који је, по нашем мишљењу, врло значајан, и као такав заслужује да се на њему мало задржимо.

Из садржине и критичких напомена јасно је, надамо се за свакога, да је Италија успела да има, у овим преговорима, водећу улогу, док је наша улога у преговорима била, да се тако изразимо, пасивна.

Преговори су се водили на бази једног пројекта који је израдила италијанска делегација. Према томе она је давала директиву и правац целом раду ; док се улога наше делегације свела на то, да чини предлоге за измене и допуне појединих од стране Италије пројектованих одредаба.

Одвело би нас далеко да објашњавамо значај ове чињенице која је врло добро позната свима онима који су верзирани у преговорима. Напоменућемо само толико, да она страна, на бази чијег се пројекта воде преговори, добија самим тим једно преимућство, које се не даје доцније ничим компензирати.

Али, додајемо одмах, ми бисмо се могли и помирити са овом чињеницом која по самој природи ствари није тако ретка, да нам је у преговорима било обезбеђено, као што је то иначе обичај, неограничено право амандмана. На жалост ми немамо уверење, да нам је то право било зајамчено. У место тога човек и нехотице мора доћи до закључка, да је Краљевина Италија, стојећи на гледишту да је Балкан у њеној интересној сфери и да смо ми једна њена колонија, — заузима за све време преговора став старијег, који дозвољава оном другом, млађем (слабијем) контрагенту, да изјављује своје жеље и чини предлоге, али му не признаје право, да те жеље и предлоге може и реализовати..

Као најјачи доказ да је наше право амандмана било веома ограничено, навешћемо уговорно решење питања : о етаблисману, о јадранским тарифама, и о речној и обалској пловидби Сва ова питања решена су, видели смо, супротно и наши интересима и нашем досадашњем становишту у тим питањима

Из свега овога излази да ми не можемо бити много задовољни с овим уговором, који нам је, тако рећи, наметнут, и у коме су регулисана и таква питања, за која смо ми желели да имамо одрешене руке, те нисмо имали ни интереса ни разлога да по њима улазимо у међународне обавезе.

Друкчије стоји ова ствар у погледу на Краљевину Италију. Она је закључила уговор онако како је хтела, и, судећи према одушевљењу са којим је италијанска штампа поздравила потпис уговора, Италија је јако задовољна њиме.

Друго је питање какве ће резултате дати овај уговор у својој практичној примени? Да ли ће се показати, како се верује, врло штетан по нас? Да ли ће с друге стране, пружити Краљевини Италији огромне користи, које она очекује и којима се нада?

Без намере да улазимо у прогнозе, нека нам је дозвољено да се овде позовемо само на једно искуство које се има на овом пољу.

Историја трговинске политике пружа нам, између осталог, и ту поуку, да су најкориснији они трговински уговори, где су оба саговорача била потпуно равноправна, и где су у уговор унете само оне обавезе, које је и једна и друга страна желела; уговори пак, пактирани између саговорача који нису третирани равноправно, где је, дакле, једна страна била принуђена да прими и такве обавезе са којима се у принципу не слаже, — нису никад дали јачем саговорачу оне користи, које је овај од уговора очекивао.

Објашњење је просто. Онај слабији саговорач, коме су у току преговора извесне обавезе наметнуте, увек се трудио, сматрајући то као своје природно право, да предузме потребне мере, помоћу којих ће парализати дејство наметнутих му обавеза, — а трговинска политика, као што знамо, изобилује таквим мерама.

Да ће и наша трговинска политика умети да пронађе адекватне мере којима ће се парализати рђаво дејство оних уговорних обавеза које су нам наметнуте, то је, по нашем мишљењу, ван дискусије, али је, исто тако, ван дискусије и то, да оваком практичном применом наши пријатељски односи са Италијом неће бити унапређени: ми смо *данас незадовољни*, јер нам је уговор наметнут; Италија ће бити *незадовољна сутра* кад буде констатовала, да јој овај уговор пружа много мање но што се она надала, — а уговор са којим је незадовољна и једна и друга страна, тешко да се може квалификовати као добар.

ЧЛАНЦИ

Буџетска предвиђања.

Систематско проучавање закона привредног живота најновијег је датума. Текућа статистика прикупља податке о свима појавама и свима гранама на пољу привреде и финансија. Научна статистика пак, усавршена математичким методама корелације, истражује и проналази узрочне везе између ових појава.

Обвештајне службе великих американских предузећа већ су дошле до закључка, да је у извесним границама могуће чак и економско предсказивање, а комитет за економско истраживање на Харвардском Универзитету редовно објављује свој барометар економских тенденца. -

Марљиво и детаљно проучавање привредне коњуктуре је неопходан предуслов за тачност оваквих предсказивања. Радећи на прикупљању потребног обилатог материјала, на побољшању метода којима се тај материјал прикупља и обрађује, ми стварамо дакле ту грађу, која ће можда доцније пружати могућност далекосежних закључака и поука.

До скоро је, на пример, наша статистика спољне трговине одређивала вредност извоза и увоза само у динарима. Велики корак у напред је учињен, када се почело са паралелним обрачунавањем вредности такође и у доларима. Објављују се податци о односу између вредности извоза и увоза по месецима. Па како се увоз одређује само по тромесечјима, то се као основ за упоређивање узима $1/3$ вредности увоза за дотично тромесечје. Овакав поступак наравно није тачан, те стога смо уверени, да ће наша статистика спољне трговине раније или доцније предузети одређивање вредности увоза за сваки месец посебно. Досадањи успеси ове гране наше привредне статистике су нам довољно јемство, да ћемо доћи до оваквог усавршавања, чим то прилике дозволе.

Сличан случај имамо у извештајима из државних финансија, који се од времена до времена објављују. Кретање државних прихода може да буде врло важна индиција за доношење суда о конјунктурним променама. Наше Министарство Финансија редовно објављује у Службеним Новинама сређене месечне податке у својим »Прегледима Државних расхода и прихода«. Па како ови прегледи обухватају све врсте државних прихода па и расхода, то се они наравно могу објављивати тек након, што буде примљен и прегледан и последњи извештај за дотични месец. Овај посао обично траје 3 до 4 па и више месеци.

Међутим извесне државне установе и надлештва стижу да среде своје податке и раније. Од времена до времена налазимо тада у дневној штампи кратке извештаје са податцима о месечним приходима од монопола или од царина, од плаћене трошарине и т. д. Обично су ови претходни извештаји праћени упоређењем са податцима о оствареним приходима за исти месец претходне године.

Инсистирамо на томе, да се ови извештаји појединих установа имају сматрати као »претходни«, пошто се понекад приликом сређивања у један општи Преглед свију прихода предузимају корекције појединих бројева. Стога наилазимо у неким случајевима на размимоилажења између дефинитивних Прегледа и ових појединачних извештаја, које смо назвали »претходнима«. Овакве разлике двају извештаја у колико их има — оснивају се најчешће на захтевима (а по некад и на финесама) правилнијег књижења. Стога овакви случајеви не би требали да изазивају ма чије приговоре и примедбе ма које врсте.

Са гледишта научног које ми овде заступамо, — много је опаснија друга рубрика ових извештаја и прегледа. Опаснијом сматрамо је стога, што се може доћи до нетачних и лажних закључака, ако се њој поклони пуна пажња.

Главни задатак свију ових извештаја састоји се у томе, да се по њима може донети суд о извршењу буџета. Није довољно према томе, да се податци о стварним приходима и расходима упореде само са податцима за дотични месец (или периоду) претходне године. Важно је такође утврдити: да ли су и у којој мери остварена *предвиђања* Владе и Народне Скупштине, како су прихваћена и установљена у финансијском закону односно у буџету за дотичну годину.

По завршеним закључним рачунима за целу буџетску годину овакво упоређење се може врло лако обавити.

Предвиђено је било X милиона, остварено је X више или мање и и према томе, да ли ово и стоји са знаком више или мање може се одмах видети, да ли је остварено буџетско предвиђање или није, има ли прекорачења одобрених расхода или нема.

Али ми смо радознали ; ми би хтели да пратимо привредни живот у сваком куцају његовог била, ми нећемо да чекамо завршење буџетске године. Ми смо тек на њеном трећем или четвртом месецу и ми желимо већ сада, да знамо: да ли наплата државних прихода одговара очекивањима. Поступак књиговодства је врло прост и једноставан. Резонује се на следећи начин : ако је за целу годину предвиђена наплата такса у износу од 1119 милиона, а пошто година има 12 месеци, то се месечно предвидела, дакле, наплата 1119 са 12, т. ј. 93.250.000 динара. За два месеца 93,250.000 пута 2, и т. д. и т. д.

Можемо ли се задовољити оваквим рачуном ? Ако је годишњи износ предвиђен у суми од 1119 мил. дин., да ли то значи одиста, да се и у априлу и у новембру, и у фебруару месецу дотичне буџетске године мора и може очекивати наплата исте суме од 93.250.000 дин. за сваки месец ? Наравно, да то није тако. У напред се може тврдити поуздано, да се разне врсте прихода наплаћују свака на свој начин : привредни приходи друкчије него порези, а порези друкчије него монополи.

Има ли начина и средства да се утврди, како државни приходи разне врсте осцилирају из месеца у месец ? Тај начин може да се пронађе једино статистичким путем. Треба проучити како се кретала наплата сваке врсте прихода у току од неколико година и на основу ових података о стварнај наплати прихода израчунати просечно за 3-4-5 година : колико се стварно прикупљало сваког фебруара, сваког јуна и т. д.

Просечна месечна наплата требала би да износи дакле сто са 12. т. ј. 8.33⁰/₀. Међутим стварна наплата може да осцилира око ове средње величине у доста широким границама. Морамо бити начисто са тиме, да »екари« или разлике између трогодишње средње величине и фактичне наплате у четвртој години могу ипак да буду доста знатне. Оне могу зависити, на пример, од случајног факта: да се извесна сума књижи у једном или другом месецу. Већа продаја дувана у иностранство може утицати на приходе монопола тако да ће они испасти много већи од израчунате просечне суме. Веће суме се књиже обично у последњем

месецу буџетске године, па како се почетак буџетске године код нас неколико пута мењао, овај факат може такође да утиче на израчунавање средње величине просечне наплате извесних врста прихода у извесним месецима.

Али и поред свију ових примедба сматрамо, ипак, да је тачније и целисходније, ако се, као полазна тачка оваквих обрачуна, прими *стварно наплаћена сума прихода у прошлим годинама*. Ако се објављени податци о државним приходима за три последње календарске године среде онако, као што је горе изнето, долази се до следећег прегледа о расподели државних прихода по месецима у $\% \%$.

Ако се осврнемо најпре на укупне приходе, како су исказани при дну таблице, опажамо одмах, да су за државну благајну најнеповољнији месеци фебруар са 6.91% и јуни са 7.11% свију државних прихода : у фебруару наравно због мањег броја радних дана, у јуну пак због опшгих неповољних прилика. Напротив је децембар најбољи месец у години са 10.13% свију прихода. Према томе је максимум за 1.80% већи од просечног прихода (8.33%), а минимум за 1.42% мањи.

Пређемо ли сада приходима од појединих грана државних финансија, опажамо, да су одступања или »екари« према просечном износу од 8.33% много већи.

Приходи од трош. и такса осцилирају између	6.75 и 11.— $\%$	разлика	4.25
„ царина	„ „ 6.29 и 10.82 $\%$	„	4.53
„ монопола	„ „ 6.55 и 9.54 $\%$	„	2.99
„ пореза на посл. пр.	„ „ 4.70 и 11.24 $\%$	„	6.54
„ непосред. пореза	„ „ 5.12 и 14.92 $\%$	„	9.80
„ инвалид. пореза	„ „ 4.05 и 18.31 $\%$	„	14.26
„ Мин Саобраћаја	„ „ 6.81 и 10.31 $\%$	„	3.50
„ држ. непокр. имања	„ „ 6.86 и 12.90 $\%$	„	6.04
„ разни	„ „ 3.78 и 15.90 $\%$	„	12.16
„ П. Шт. и др. пр. уст.	„ „ 2.25 и 37.60 $\%$	„	35.35

Велика разлика између максимума и минимума код привредних установа долази стога, што се приходи ових установа књиже један пут годишње по завршеном закључном рачуну. Ипак опажамо и код других врста прихода разлике, које с обзиром на суме о којима се ради — нису незнатне.

Друга чињеница, на коју би смо хтели да обратимо пажњу, састоји се у томе, да готово сви максимуми падају на јесење месеце : 4 у октобру, 2 у новембру и 2 у децембру месецу. Једини изузетак чине : привредне установе, које из више изне-

тих разлога имају максимум у марту, и приходи од такса и трошарина, чији максимум пада такође на месец март. Па како максимум ових последњих прихода варира из године у годину, то можемо сматрати да је ова појава случајна, пошто се пресечна величина израчуната само на основу трију година не може сматрати меродавном у овом случају.

Долазимо на тај начин до питања о томе : могу ли се у опште коефицијенти, које смо израчунали на основу података само за три године, сматрати као доста поуздани путоказ, да се на основу тих података праве ма какви закључци о извршењу буџета доцнијих година. Признајемо радо, да су податци недовољни, нарочито ако се узму у обзир јаке флукуације у приходима : час једни, час други узроци утичу на то да је расподела прихода исте врсте у узастопним годинама ипак сасвим различита : падне ли Ускрс на месец април или на месец март ; изврши ли се утеривање прихода успешније у једној години но у другој, па најзад и случајни факат, да се неки приходи књиже раније или доцније — све ово може да утиче на резултат. Ипак и поред свију својих резерви сматрамо, *да су ипак наши коефицијенти ближи истини него проста и једноставна подела 100 на 12 за све врсте прихода подједнако.*

Међутим горе изнети коефицијенти у својој примени дају резултат, који се знатно разликује од једноставног коефицијента 8.33%. Читамо, на пример, у Политици од 25. јула о. г. белешку о томе, да је за месец април наплаћено од разних артикала монополских свега 193,876.919 динара (према 188,020.690 динара у месецу априлу 1926. године). Наводе се даље детаљни податци о продаји појединих артикала, из којих се види, да су ове године подбацили за 6,268.945 дин. приходи од петролеја и за 2,785.280 дин: приходи од соли, али пошто су ови губитци надокнађени повећаном продајом дувана и других артикала, то целокупан приход даје повећање према приходу прошле године.

Али при крају белешке налазимо напомену, да је по буџету »било предвиђено« (?) свега 200,408.333 динара, а наплаћено само 193.876.919 динара. Међутим, ако се примени наш коефицијент 7.45% за месец април, то се одмах види, да се у месецу априлу није смело предвидети више од 180,425.250 динара. Ако су стварни приходи изнели за 7% више од ове суме, ово долази можда стога, што је ове године Ускрс био у мају месецу. У овакоме случају пак *не може се правити онај неповољан закључак, до којег се долази упоређењем бројева горње белешке.*

Расподела државних прихода по месецима у %/о просечно за 1923-1925 г.

	Јан.	Фебр.	Март	Апр.	Мај	Јуни	Јули	Авг.	Септ.	Окт.	Нов.	Дец.	Год.
I Царина и акција	6,29	6,85	8,27	8,74	8,49	6,79	7,91	8,80	10,38	10,82	8,93	7,73	100.—
II Трошарина и таксе	7,94	7,89	11,00	6,75	8,59	7,38	8,69	7,43	7,70	8,91	8,52	9,12	100.—
III Монополи	8,08	6,55	6,65	7,15	8,03	8,25	9,12	9,07	9,38	9,54	9,16	8,72	100.—
VI Мин. Саобраћаја XIII Саобр. установе	7,56	6,81	9,84	7,98	7,84	7,18	8,40	7,06	9,13	8,93	8,96	10,31	100.—
V. Порез на пост. пр.	8,90	7,34	4,70	8,27	8,95	6,91	10,03	8,63	5,61	11,24	10,48	8,94	100.—
VII Пошт. Штед. XIV Привр. установе	10,58	2,61	37,60	2,25	4,66	7,05	4,23	4,10	5,83	3,02	2,28	15,79	100.—
VIII Инв. порез	4,05	5,52	5,35	4,07	7,33	5,23	6,79	10,31	8,14	10,64	18,31	14,24	100.—
IX, XII Непосредни порез	5,34	6,63	5,12	5,20	7,59	5,21	6,14	9,24	9,08	12,08	14,92	13,45	100.—
X, XV Држ. непокрет. имања	8,45	8,85	7,30	7,40	8,75	7,39	7,17	6,86	7,16	8,79	8,98	12,90	100.—
XI, XVI, XVII Разно	3,78	4,13	7,02	5,02	6,62	6,96	5,56	7,22	10,41	15,94	14,33	13,01	100.—
Укупно	7,31	6,91	8,74	7,27	8,04	7,11	8,09	8,03	8,91	9,73	9,74	10,13	100.—

Исто тако налазимо у Трговинском Гласнику од 30 јула 1926. г. белешку о наплаћеним приходима од трошарине и такса из којег произлази, да су месеци април и мај заједно дали државној благајни један вишак од 5,749.511 динара према суми која је предвиђена по буџету. Тврдимо, да је тај вишак знатно већи те да износи у ствари 30,558.176 динара.

Нисмо случајно налазили у дневним листовима податке о наплати непосредних пореза, али узимамо на себе смелост, да тврдимо поуздано следеће: по »предвиђањима« (како се сада израчунавају) месеци април, мај, јуни и јули ће несумњиво и неминовно показати мањак и то знатан мањак. Не води се наиме довољно рачуна о томе, да се тачно половина ових пореза наплаћује у току од само 4 месеца: септембра, октобра, новембра и децембра.

Како испада примена ових коефициената видеће се јасно из обрачуна, који смо направили за месец април, а који испада овако (ако се на буџет 1926-27 године примене коефициенти горње таблице)

Може се предвидети наплата прихода у месецу априлу;

	Према трогодишњој средњој стварној отплати	Према обрачу-ну 1/12 год. предвиђ. суме	Стварно наплаћено у априлу 1926. год.
Париче	144,389.170	137,504.166	161,305.928
Трошарине и таксе	126,225.000	155,833.333	211,849.460
Монополи	180,625.250	202,041.666	193,320.802
Порез на пословни обрт	18,194.000	16,666.666	49,102.774
Инвалидски порез	5,698.000	11,666.666	11,328.256
Саобраћајне установе	295,434.762	312,500.000	220,069.338
Непосредни порез (без инв. и пореза на пословни пром.)	77,398.880	124,036.564	73,376.570

Према томе подбацили су знатно само приходи од саобраћајних установа (жељезница и поште заједно). Непосредни порези показују незнатан мањак, али и тај мањак одмах нестаје ако се цела група непосредних пореза третира заједно, укупно са порезом инвалидском и порезом на пословни промет. Према томе тврђење које налазимо, на пример у броју 33. Привредног Прегледа, да су приходи од непосредних пореза подбацили за читавих 40% апсолитно је нетачно.

Забуна до које се дошло у овоме питању долази још и стога што се не води рачуна о сумама, које се у априлу, мају и т. д.

наплаћују за рачун прошле буџетске године. Признајемо радо, да би се ово питање могло решити и друкчије и то тако, да се коефициенти израчунају не за 12 већ за 15 или 17 месеци : колико траје наплата за рачун извесне буџетске године. Мислимо ипак, да је наш систем простији и једноставнији. Поуздано тврдимо, да ће наши коефициенти добити у прецизности, ако се у 1927. години израчунају на основу четворогодишњег искуства. Одступања од овако израчунатих коефициената биће доцније у толико мања и незнатнија, у колико се сваке године примећује озбиљно побољшање у књижењу наших државних прихода. Важно је најзад и то, да се привредне прилике усталоже и да изостају поремећаји привредног живота (стабилизован новац, елементарне непогоде и т. д.).

У свакоме случају пак и за данашње доба битно је за нас, да се прихвати и усвоји принцип који смо истакли : не сме се буџетско предвиђање за сваки месец оснивати само на подели годишње предвиђене суме на 12 равних делова, треба да се води рачуна о томе, како се који приходи наплаћују; треба на основу искуства, којим располажемо, израчунати »буџетска предвиђања« за сваку врсту прихода *а за сваки месец у години посебно.*

Само прихватом овога принципа можемо доћи до закључака који имају научну вредност; само овакви закључци пак могу бити значајни за проучавање привредне коњуктуре, о којем је било говора у почетку овога чланка, а чија се потреба све више нама намеће у ово доба, када се толико говори о привредној кризи у нашој земљи.

Ал. Вегнер.

Devizna zaliha Narodne Banke

(znatno opadanje u posljednje vrijeme i potreba njenog snaženja).

Narodna Banka doduše u svojim nedjelnim izvještajima nam daje izravnih podataka o stanju devizne zalihe, nu ipak pomnom pratnjom kretanja nekih drugih pozicija njenog izvještaja, dade se ustanoviti, ne samo da je devizna zaliha u toku ove godine znatno oslabila, nego da ona danas ne iznaša nego tek jedan mali dio onoga što je ona iznašala njegdje pred godinu dana.

Slabljenje devizne zalihe moramo najprvo uzeti kao loš znak za stanje naše platežne bilance, jer smanjenje devizne zalihe pod današnjim prilikama znači da je potražnja za stranim plaćevnim sredstvima znatno veća od ponude i da je taj manjak morala popuniti Narodna Banka iz svoje zalihe. Drugo, opadanje devizne zalihe može dovesti u pitanje i stabilnost kursa dinara, jer Narodna Banka može samo tako dugo intervenirati na burzama i držati kurs dinara, koliko raspolaže sa stranim devizama, da tako može pokriti svu tražnju. A kako bi ponovne oscilacije dinara dovele u težak položaj svu našu privredu i kako bi proces konsolidacije naših privrednih prilika bio opet odgođen, moramo sve poduzeti da spriječimo bilo koje oscilacije kursa dinara, u prvom redu njegov pad.

Za uzdržati kurs jedne valute na izvjesnoj visini potrebno je pre svega raspolagati sa dovoljnom zalihom stranih deviza. Tek ako je ta zaliha tako velika, da može zadovoljiti svaku potražnju, za kurs dotične valute nema nikakove opasnosti. Isto kao što je ranije, koncentracija znatnih iznosa zlata kod pojedine emisijone banke, davalo punu garanciju za stabilnost te valute, isto tako danas posjed znatnih iznosa stranih deviza garancija je za kurs pojedine valute.

Veoma je teško postaviti jedno pravilo koliko mora iznašati devizna zaliha pojedine emisijone banke da se kurs dotične valute zadrži na izvjesnom nivou. Ako dotična zemlja ima pasivnu platežnu bilancu onda naravno devizna zaliha mora da je mnogo veća, dok u državama u kojima su privredne prilike već toliko konsolidovane, da je uspostavljena izvjesna ravnoteža, devizna zaliha može biti i manja.

Prije rata kao mjerilo dali je jedna zlatna valuta dovoljno fundirana uzimao se odnos između veličine opticaja i zlatne zalihe, pa ako je opticaj bio pokriven sa najmanje jednom trećinom u zlatu, smatralo se da za fundiranje ne prijeti nikakva opasnost. Nu redovito, pokriće je uvijek bilo povoljnije, pa je veoma često opticaj bio i sa više od polovine pokriven zlatom. Analogno tome, moglo bi se danas uzeti kao mjerilom, odnos između opticaja i metalne podloge, računajući u ovu ne samo zlato nego i razne devize, naravno preračunate po njihovom dnevnom kursu. Za i poslije rata, kad je izmjena novčanica u zlatni novac obustavljena, u svoj Evropi, zaliha stranih deviza pojedine emisijone banke igra skoro veću ulogu nego sama zaliha zlata i danas sve

emisijone banke među pokriće svojih novčanica računaju u prvom redu zalihe deviza. Strane devize imaju za jednu valutu tu praktičnu vrijednost, da se one lako bace na tržište, pa se time lakše zapriječi oscilacija dotične valute dok se skoro sve emisijone banke teško odlučuju, da realizacijom jednog djela svoje zlatne zalihe zaustave pad svoje valute. Tako smo vidjeli da su mnoge emisijone banke, rađe dozvolile da kurs njihove valute znatno pada, nego da i jedan dio svoje zalihe zlata upotrijebe u nabavku stranih deviza, koji bi onda bacile na tržište i time eventualno zapriječile pad dotične valute.

Uporedimo li relaciju između veličine opticaja i metalne zalihe kod nekih naših susjednih država, mi vidimo da su bile pokrivena u procentima (polovinom augusta)

njemačke marke sa 63%
 austrijski šilinci sa 66%
 madjarske krune sa 80%
 česke krune sa 35%

sve dakle pokrića koja odgovaraju pokriću koje se tražilo prije rata.

U jednoj našoj ranijoj radnji (Vidi Ekonomist br. 3 od marta 1926) mi smo na temelju tačnih podataka utvrdili, da je pokriće naših novčanica iznašalo dne 31. decembra prošle godine oko 30%. Iako se to pokriće ne može mjeriti sa pokrićem novčanica većine naših susjeda, ono je ipak, obzirom na današnje prilike kao i na činjenicu, da za fundiranje našeg opticaja nismo apelirali na bilo čiju pomoć bilo dosta povoljno, tim više što je izgledalo da smo definitivno postigli aktivnost trgovinske bilance i što je izgledalo da nam i platežna bilanca nije tako nepovoljna, pa ni sa koje strane nije prijetila bud koja opasnost po kurs dinara. Jedino što je još izgledalo mogućim, bio je eventualni porast dinara, tako su se naime povoljno prosuđivali izgledi za dinara.

Dok je zlatna zaliha naše Narodne Banke u ovo 8 mjeseca ostala jednaka, dapače i porasla za neka 2 milijona dinara, devizna zaliha bivala je sve slabija i slabija tako da je bilo i momenata kad smo se ozbiljno bojali da će ona u najkraće vrijeme skroz da presuši i da će onda dinar biti izložen na milost i nemilost spekulacije.

Prema izvještaju Narodne Banke, njena zaliha deviza iznašala je koncem 1925 oko 1.200 milijona dinara. Kako je poznato, Narodna Banka strane devize knjiži djelom na računu „depo na strani“, a djelom na računu „kurs diferencija“ koji je u tjemdno

izvještaju skupa sa nekim drugim računima izkazan pod stavkom „saldo raznih aktivnih računa”. Narodna Banka naime strane devize prema predratnom paritetu knjiži kod računa depo na strani, dok diferencu između predratnog i današnjeg kurs knjiži na računu kurs diferencija, pa tako švajcarski franak knjiži sa 1 dinarom kod depo na strani, a sa 10 dinara na računu kurs difference; dok francuski franak kod recimo kursa 150 dinara za 100 franaka knjiži na računu depo na strani jedan franak 1 dinara, a na računu kurs diferencija knjiži samo 50 para. Kod ovakovog zaračunavanja vrijednosti pojedinih stranih deviza naravno je da je nemoguće utvrditi pravu vrijednost devizne zalihe, pa se silom prilika moramo upustiti u razna preračunavanja.

Račun depo na strani, na kojemu su pojedine devize knjižene po njihovom predratnom paritetu, iznašao je koncem 1925, 366 milijona dinara dok je koncem augusta o. g. taj saldo iznašao tek 297 milijona ili skoro 70 milijona manje. Nego od toga iznosa moramo odbiti jednu veću stavku koja zapravo ne representira nikakvu stvarnu vrijednost, stavku koja se ne da unovčiti, pa prema tome kojoj ni nije mjesto kao metalno pokriće naših novčanica. Prema izvještaju Narodne Banke koncem 1925 od tih 366 milijona otpada 285.5 milijona na garanciju francuske emisijone banke iz doba rata i koja danas ne vrijedi ništa, budući se na iznos te garancije ne da povući nikakav ček ili vršiti isplate.

Odbivši od „depoa na strani” koji je dne 31. augusta o. g. iznašao 297 milijona dinara, iznos od 285.5 milijona, koliko iznaša garancija francuske notne banke, izlazi da je devizna zaliha koncem augusta iznašala samo 12 milijona zlatnih dinara. I to u predpostavci, da su tih 12 milijona samo devize koje su sačuvale svoj kurs, kao funte i dolari te švajcarski franci a ne možda francuski franci, lire i češke krune. Prema tome, u najboljem slučaju Narodna Banka raspolagala je 31. augusta o. g. sa stranim devizama u iznosu od 12 milijona zlatnih dinara ili u današnjim dinarima za cca 130 milijona. Jedino u slučaju da je garancija francuske banke u međuvremenu nešto snižena, mogla bi devizna zaliha biti nešto veća, nu u javnosti nije prodrila nijedna vijest o tom sniženju pa se još uvijek u tom pogledu moramo pozivati na podatke iz izvještaja za 1925.

Nego i sa jedne druge strane može se promatrati kretanje devizne zalihe Narodne Banke. Kako je poznato, naša emisijona banka pod „depo na strani” knjiži devize po njihovom predratnom

paritetu dočim razliku današnjeg tečaja knjiži na računu „kurs diferencija” koji se nalazi pod skupnim imenom „saldo raznih aktivnih računa”. Taj je račun iznašao koncem 1925 oko 755 milijona dok je koncem augusta o. g. iznašao samo 218 milijona. Dapače dne 22. augusta saldo je bio samo 177 milijona.

Međutim pod stavkom saldo raznih računa ne nalazi se samo račun „kurs diferencija” nego i neke druge manje pozicije. Tek kad bi nam bila poznata visina tih pozicija, mogli bi tačno utvrditi koliko je saldo na računu kurs diferencije. Pregledajući izvještaje Narodne Banke za prošlu godinu nalazimo, da je u nekim momentima saldo ostalih računa iznašao do 100 milijona dinara. Uzmemo li u obzir da se pod cifrom od 218 milijona koliko iznaša saldo raznih računa koncem augusta o. g., nalazi za nekoliko desetaka milijona dinara i saldo drugih računa, to račun „kurs diferencija” mogao je iznašati toga dana oko 150 milijona dinara.

Prema tome analizirajući račun „depo na strani” i račun „saldo raznih računa” mi dolazimo do zaključka da devizna zaliha Narodne Banke per 31. augusta mogla je iznašati najviše 150 milijona dinara.

Tek sada kad smo bar približno utvrdili koliko iznaša devizna zaliha Narodne Banke, možemo izračunati metalnu podlogu naših novčanica kao i odnos njihovog pokrića.

Koncem augusta o. g. zlatna zaliha iznašala je 82 milijona zlata ili preračunato u dinare 900 milijona dinara. Iznos od 18 milijona srebra, koji se nalaze kod Narodne Banke, preračunat ćemo po istom paritetu premda toliko ne vrijedi, i dobivamo iznos od 200 milijona dinara. Uzmemo li još i vrijednost deviza sa 150 milijona dinara vidimo da sveukupna metalna podloga novčanica Narodne Banke iznaša oko 1.250 milijona dinara što obzirom na opticaj od 5.470 milijona dinara koji je bio 31. augusta, znači da su naše novčanice bile pokrivena tek sa 22%, dakle znatno manje nego novčanice naših susjeda i znatno manje od onoga pokrića koje se je tražilo prije rata.

Pokriće naših novčanica iznašalo je koncem 1925 cca 30%, dakle bilo je znatno povoljnije nego što je sada. Naš opticaj u ovih 8 mjeseca 1926 pao je od 6.063 milijona na 5.470 milijona dakle skoro za 600 milijona dinara, a ipak je pokriće palo za skoro $\frac{1}{3}$. Znak, da je metalna podloga pala u daleko većem omjeru nego što je to bio slučaj sa opticajem. I zbilja dok je devizna zaliha Narodne Banke koncem 1925. iznašala preko 800 milijona di-

nara, danas iznaša tek oko 150 milijona pa to slabljenje od 650 milijona dinara znatno je uplivalo na visinu pokrića.

Kako smo vidjeli devizna zaliha pala je u toku ove godine za preko 600 milijona dinara. Nu ako uzmemo u obzir, da je dne 31. augusta prošle godine devizna zaliha Narodne Banke prelazila jednu milijardu i 200 milijona dinara, moramo na žalost priznati da je u toku jedne godine devizna zaliha pala za preko jedne milijarde dinara. Ja dozvoljavam da je u augustu prošle godine, sticajem raznih prilika devizna zaliha bila veća nego što to dozvoljavaju naše prilike, nu ipak moram priznati da ni tako malena zaliha deviza kakova je sada zadaje brige i mora siliti odgovorne faktore da poduzmu potrebite mjere da zadrže stabilnim kurs dinara.

Izvozna sezona koja već nastupa imaće tu posljedicu da je momentana opasnost po kurs dinara uklonjena, nu treba voditi računa o tome dali smo dovoljno spremni za svaku eventualnost i koje mjere treba poduzeti da se pod svaku cijenu zapriječi oscilacija dinara.

II.

Opadanje devizne zalihe Narodne Banke jedan je dokaz više, da se naše privredne prilike ne razvijaju povoljno. Smanjenje te zalihe za samih 8 mjeseca od 800 milijona na ispod 200 milijona najboljim je znakom, da je naša platežna bilanca u posljednje vrijeme u znatnoj mjeri pasivna. U normalno vrijeme, pasivnost jedne platežne bilance dolazila je do izražaja u smanjenju zlatne zalihe, pa se pomoću diskontne politike odmah sve poduzimalo, da se ta pasivnost ukloni i da se zlatna zaliha opet ojača. Danas pasivnost platežne bilance najbolje se konstantira u smanjenju devizne zalihe emisijone banke, samo što poslije rata diskontna politika nije uvijek u stanju, da ponovno uspostavi ravnotežu u platežnoj bilanci.

Skoro sve devize od našega izvoza, sve devize od dobivenih inozemnih kredita kao i emigranskih doznaka dolaze na naše domaće burze isto kao što se na njima koncentrira i sva potražnja naše uvozne trgovine kao i potražnja za one kredite koji su već dospjeli kao i za ostale potrebe na stranim platežnim sredstvima. Već od prvih dana ove godine, potražnja za devizama bila je stalno jača od ponude pa je tako rijetko prošao jedan čitavi tjedan a da Narodna Banka nije bila prisiljena da intervenira i da iz svojih

zaliha pokrije manjak koji je bivao sve veći i veći. Devize koje je ona dobivala iz trećina nisu više dostajale, pa se je moralo posegnuti i za zalihama, tako da su i ove skoro bile iscrpljene. Kolika je potreba za stranim devizama bila u pojedinim danima najbolje nam pokazuje iskaz Narodne Banke per 31. jula o. g. Od 22. jula pa do 31. jula o. g., devizna zaliha Narodne Banke pala je za preko 150 milijona dinara, pa da smo u augustu ili septembru imali isto tako nepovoljne prilike, Narodna Banka ostala bi bez ikakvih zaliha deviza i sudbina dinara bila bi u rukama spekulacije. Danas, kad se je situacija bitno popravila, može se upozoriti na opasnost koja nam je prijetila u augustu, i tražiti da sve poduzme da u buduće ne nastupi tako kritična situacija.

Usporedimo li situaciju koncem augusta 1925, sa situacijom koncem augusta 1926 moramo priznati, da je ovogodišnja situacija daleko nepovoljnija. Dok smo u augustu prošle godine posjedovali deviza za 1.200 milijona dinara, ove godine nemamo ni 200 milijona dinara. Kad se tako velika zaliha deviza kakova je bila u augustu prošle godine u toku godine dana smanjila za jednu milijardu dinara, tko nam garantira da u toku slijedećih 12 mjeseca, dok naime počme izvozna kampanja 1927-28 situacija na deviznom tržištu neće biti jednaka situaciji u ovih posljednjih 12 mjeseci. Nu dok je ove godine Narodna Banka mogla pokriti manjak na tržištu, jer je posjedovala zalihu od 1.200 milijona dinara, pitanje je od kuda će pokriti eventualni deficit u slijedećoj godini kad je zaliha deviza tako minimalna da ozbiljno ni ne dolazi u obzir.

Doduše situacija na deviznom tržištu pokazivala je prošle godine tu karakteristiku da je, u očekivanju porasta dinara, inozemstvo još prije početka same žetve kupovalo veće iznose dinara pa je i radi toga devizna zaliha tako rapidno i porasla. Nu ipak prošle godine već u maju i junu, kad porast dinara nije još bio nastupio, devizna je zaliha iznašala 600 milijona dinara.

Smanjenje devizne zalihe u posljednjim mjesecima u toliko nas zabrinuje što mi prošle godine nismo imali jednu lošu žetvu da bi slabiji izvoz nepovoljno djelovao na ponudu deviza. Dapače u pšenici smo imali dobru žetvu a u kukuruzu, našem najvažnijem izvoznom artiklu —rekordnu, tako da je u izvoznaj kampanji 1925-26 kukuruza izvezeno za cca 100.000 vagona, dakle više nego dvostruko od izvoza prvih godina poslije rata.

Smanjenje devizne zalihe Narodne Banke po našem sudu prouzrokovano je u prvom redu samim naglim porastom dinara u prošloj i predprošloj godini. Porast dinara za cca 50% morao je imati za posljedicu smanjenje izvoza, budući da mi u mnogim artiklima više ne možemo odoljevati svjetskoj konkurenciji. Iako je dinar porastao za 50%, cijene u samoj državi nisu pale u istom omjeru, državni su tereti dapače još i povećani, pa je naravno da su za mnoge artikle danas produkcionij troškovi veći od polučeni cijena. U tom se položaju, u prvom redu nalazi industrija drva. Naš je izvoz drva znatno opao, specijalno u pogledu vrijednosti izvezene robe, pa se to osjetilo i na statistici izvoza. Isti je slučaj i sa stokom, tako da mi produkte stočarstva izvažamo u daleko manjoj mjeri nego što je to bio ranije slučaj.

Usporedimo li našu trgovinsku bilancu u prvom semestru ove i prošle godine nailazimo na jednu čudnu pojavu. U prvom semestru prošle godine, iako je uvoz bio veći od izvoza za 103 milijona dinara, devizna zaliha neprestano je rasla. Ove godine, u prvom semestru izvoz je bio veći od uvoza, pa je tako trgovinska bilanca bila aktivna za 168 milijona dinara, dok je sa druge strane devizna zaliha bila sve slabija i slabija. Sad ili su podatci o veličini našega uvoza i izvoza netačni, ili struktura trgovinske bilance nije odlučna za strukturu platežne bilance. Povoljnije stanje trgovinske bilance u prvom semestru ove godine, možda da je i radi toga, što smo u aprilu i maju imali vanredno jak izvoz kukuruza pa je taj izvoz djelovao da je trgovinska bilanca ispala aktivna. Međutim taj kukuruz koji je izvezen u proljeću ove godine, prodan je inozemstvu još u jesen prošle godine, pa su devize za taj kukuruz bile prodane još prošle godine. Statistika uvoza i izvoza registrira izmjenu dobara tek onda kad su prošli granicu naše države i nemoguće joj je da to učini onda kad se dobije protuvrijednost izvezene robe, dotično kad se plati uvezena roba. Po situaciji na deviznom tržištu, potražnja deviza bila je u prvom semestru stalno veća od ponude dok po trgovinskoj statistici moralo bi biti upravo obratno.

Jedan od daljnjih razloga veće potražnje deviza leži možda u tome što su u međuvremenu dospjeli mnogi krediti iz inozemstva pa ih je trebalo podmiriti, čime se potencirala potražnja za devizama. Osim toga, uslijed ograničenja emigracije u Sjedinjene Države Sjeverne Amerike, doznake naših iseljenika postaju sve manje i manje, čime se slabi jedna važna pozicija naše platežne bilance.

Veoma se često događa da u pojedinim državama, premda imaju aktivnu platežnu bilancu u izvjesnom djelu godine situacija nije tako povoljna, dapače može da nastupi i izvjesan deficit. Tako agrarne države, u jesenskim mjesecima imaju aktivnu, a u proljetnim i ljetnim mjesecima opet pasivnu platežnu bilancu. Zadaća je jedne smišljene devizne politike, da u jesenskim mjesecima preuzimlje višak deviza, da ih u pasivnim mjesecima stavlja na raspolaganje privrednom svijetu i tako svoju valutu poštedi oscilacija i prema gore i prema dolje.

Iako je van sumnje da je naša platežna bilanca u izvjesnim mjesecima pasivna i to znatno, teško je već sada definitivno utvrditi dali mi imamo aktivnu ili pasivnu platežnu bilancu. Obzirom na agrarnu strukturu naše države, nama se može lako dogoditi, da u godinama povoljne žetve i povoljnih cijena za agrarne produkte, imamo aktivnu platežnu bilancu a da u nepovoljnim godinama opet imamo pasivnu. Prema tome, devizna zaliha naše Narodne Banke morala bi biti tako znatna, da ne samo može pokriti pasivnost u proljetnim i ljetnim mjesecima, nego da bude dovoljna i onda ako nas je zadesila jedna veća nedaća, pa imamo na koncu godine ipak pasivnu platežnu bilancu. Primjerice, da su kiše još dulje trajale, naša bi žetva ove godine tako podbacila, da bi sigurno imali pasivnu trgovačku a time i platežnu bilancu, budući da su kod nas ostale stavke platežne bilance i onako pretežno pasivne. Ni danas još sa sigurnosti ne možemo utvrditi, da li će u najskorije vrijeme naša trgovačka i naša platežna bilanca biti aktivna pa prema tome još uvijek ne možemo sa sigurnosti tvrditi, da je minula svaka opasnost po stabilitet kursa dinara. Mi smo agrarna država, pa uspjeh ili neuspjeh naše žetve odlučuje i o aktivnosti naše trgovačke a time i platežne bilance, koja opet djeluje na stabilnost kursa naše valute. Za potpuno normaliziranje naših privrednih prilika, prijeka je potreba da našu valutu učinimo neodvisnom o slučajnom ispadu jedne žetve. U tom cilju prvi je i glavni zadatak, da je devizna zaliha Narodne Banke tako znatna, da može mirno da potpuno pokrije deficit u prilivu deviza i jedne izrazito loše godine.

III.

Glavna je mjera za stabilizaciju naše valute a time i naših privrednih prilika, jačanje devizne zalihe Narodne Banke. Naša će valuta biti potpuno stabilna i ulijevaće potpuno povjerenje

ne samo našim privrednim krugovima nego i onima u inozemstvu tek onda, ako je devizna zaliha emisijone banke tako jaka da može lako odoljeti svakom nasrtaju na dinar. Za jačanje devizne zalihe Narodne Banke ima nekoliko načina, pa nam je red, da u kratkim potezima vidimo, kako bi mogli najlakše doći do tako znatnih zaliha deviza da bi definitivno mogli ukloniti svaku opasnost za dinar.

Najnormalniji način za jačanje devizne zalihe Narodne Banke bila bi aktivnost platežne bilance, to jest da je ponuda na stranim devizama konstantno jača od potražnje pa se prema tome taj višak malo po malo koncentrira kod Narodne Banke. Glavni je oslon svake platežne bilance a pogotovo platežne bilance jedne agrarne države, aktivnost trgovačke bilance. Mi smo sve do 1924 imali znatno pasivnu trgovačku bilancu, pa u pomanjkanju drugih aktivnih stavaka, nikakovo čudo što je dinar konstantno pokazivao tendencu padanja. Tek godine 1924 trgovinski je bilanc aktivan za 1.300 milijona dinara pa je to i bio glavni uzrok porasta dinara. Međutim u godini 1925 situacija se je u toliko promjenila, da je aktiva trgovinske bilance iznašala samo 150 milijona dinara i to u pretpostavci, da su cifre generalne direkcije carina tačne, u što potpuno ne vjerujemo.

Kakova će biti trgovinska bilanca ove godine teško je kazati. Bude li izvoz u jesenskim mjesecima znatan, a ostane li uvoz u običajnim granicama, imaćemo i ove godine aktivnu trgovinsku bilancu, premda nikako ne ćemo postignuti rezultate iz godine 1924. Cijene na internacijonalnim tržištima za artikle koje mi pretežno izvozimo tako su pale, da i kod povećanog izvoza financijalni je efekat tog izvoza znatno slabiji.

Za jačanje aktivnosti naše platežne bilance prijeka je potreba da se postigne što povoljniji odnos između uvoza i izvoza, naime da nastojimo što više forsirati naš izvoz a ograničiti uvoz i time saldo iz međunarodne trgovine učinimo za nas što povoljnijim. Što se tiče forsiranja izvoza u tome smo svi složni da treba ukloniti sve moguće poteškoće: kao izvozne carine, uvesti snižene željezničke tarife za one artikle koje u inozemstvu nalaze na tešku konkurencu, sklapanje povoljnih trgovačkih ugovora sa svim onim državama sa kojima bi mogli imati jaču izmjenu dobara i slično.

Upogled spriječavanja uvoza nisu mišljenja jednaka. Dok jedni jakim mjerama nastoje da onemoguće pa čak i zabrane uvoz izvjesnih produkata inozemstva, drugi opet nastoje da dođu do

istog cilja lih ekonomskim mjerama. Tu se radi u prvom redu o podizanju vlastite privredne djelatnoszi kao o podizanju domaće industrije, kako bi odpao uvoz mnogih predmeta. U tom cilju bilo bi potrebno da se domaćoj industriji ide u susret u svakom pogledu. Uvozne carine za artikle koje bi i sami mogli proizvoditi treba držati tako visoko da se omogući domaćoj industriji da se podigne i razvije. Sa intenzivnim favoriziranjem naše industrije, u prvom redu sa odgovarajućom carinskom i tarifalnom politikom, mi bi u najkraće vrijeme mogli znatno reducirati uvoz mnogih artikala. Nova carinska tarifa koja je donešena prošle godine već je na mnogom polju pokazala svoje dobre strane, pa se tako u posljednje vrijeme opaža jača produkcija izvjesnih artikala. Tu najprvo spominjemo tekstilnu i konfekcionu industriju, koja je danas u punom pogonu i gdje se svakog časa podižu nova preduzeća.

Pitanje inozemskih kredita nije samo vitalno pitanje za razvitak naše privredne djelatnosti i za pojeftinjenje naše kamatne stope, nego ono igra i veliku ulogu u našoj valutarnoj politici. Svaki inozemni kredit koji je podijeljen bilo kojem našem privredniku, općini ili državi, valutarno djeluje kao izvoz izvjesnih artikala, naime donša na tržište strane devize, bilo da se taj kredit na našem tržištu realizira u dinare, bilo da se u inozemstvu kupuju dinari. Doduše u momentu kad taj kredit dospjeva, on nepovoljno djeluje budući da se onda moraju nabavljati strane devize. Nu kako takovi krediti podijeluju se i na duže rokove i kako se dospjeli krediti redovito zamjenjuju sa novima, sigurno je da inozemni krediti representiraju znatan aktivum u platežnim bilancama mnogih država. Njemačka je u ove posljednje tri godine dobila inozemnih kredita za preko 3 milijarde zlatnih maraka, pa je radi toga njemačka marka danas jedna od najstabilnijih valuta.

Za jači priticaj stranih kredita potrebna je u prvom redu potpuna stabilnost valute. Austrija, Njemačka, Ugarska dobile su veće kredite tek onda kad su provele svoju valutnu reformu i kad su udarile sjegurne temelje novoj valutarnoj jedinici. Sve ove države koje su bile doživlele potpuni slom svoje volute, danas imaju, bar nominalno, zlatnu valutu i u njihovoj valuti nema ni najmanje oscilacija. Koliko tuzemstvo toliko i inozemstvo čvrsto su uvjereni, da je valuta dotičnih zemalja potpuno uređena i da joj ne prijete nikakova opasnost. Tek prelazom na zlatnu valutu pa bila ona i prvih godina samo nominalno zlatna, mi ćemo stvoriti

sve preduvjete za jači priticaj stranog kapitala u našu privredu. Međutim kod nas pozvani faktori u većoj su mjeri nerasploženi prema stranom kapitalu i rado mu čine poteškoće. Pravilnik o industrijskim obveznicama, koji bi imao regulisati jedan i to važan način priticaja stranog kapitala, izrađuje se u min. trgovine već dvije godine i izrađivati će se sigurno još dugo.

Prelaz na zlatnu valutu imao bi i tu posljedicu da bi mnogi naši emigranti jedan dio svoje uštednje plasirali u domovini. Oni su to uradili i odmah poslije rata i uslijed pada dinara znatno su postradali i postali su vanredno oprezni. Tek prelaz na zlatnu valutu ulio bi im više povjerenja, pa bi i sa te strane znatni iznosi stranih deviza došli na naše tržište, dotično doprinjeli bi snaženju naše zalihe deviza.

Nego sve te mjere mogu pokazati svoje djelovanje tek kasnije a nama možda treba da deviznu zalihu u najkraće vrijeme znatno povećamo. Obzirom na početak izvozne kampanje, svi su izgledi da će izvoz biti tako znatan da će priticaj stranih deviza biti znatno veći od potražnje. Zadaća je Narodne Banke da uznastoji, da taj višak stranih deviza i prikupi. Ove godine moramo paziti da ne upadnemo u pogriješke ranijih godina, pa da ta veća ponuda stranih deviza ne bude imala za posledicu jedan ponovan porast dinara, budući bi time nastale nove poteškoće za naš izvoz što bi u kasnijim mjesecima loše djelovala na naš izvoz i na priticaj deviza. Jedino ako nagomilanje stranih deviza kod Narodne Banke, neće imati za posledicu slabljenje izvoza, možemo računati da će se ta zaliha deviza i zadržati, u protivnom slučaju dogodit će se ono što se dogodilo i ove godine, da je devizna zaliha u par mjeseci pala za preko milijarde dinara.

I predpostavivši da će Narodnoj Banci uspjeti da u jesenskim mjesecima, obzirom na jači izvoz, prikupi nekoliko stotina milijona dinara stranih deviza, pitanje je da li će ta zaliha dostajati da pokrije deficit u mjesecima slaboga izvoza, kad će naime potražnja za devizama biti znatno jača od ponude. Ne smijemo smetnuti s uma, da je devizna zaliha iznašala pred godinu dana preko jedne milijarde 200 milijona dinara, pa nešto slabiji izvoz već je imao za posledicu da je ta zaliha pala na minimum. Obzirom na stanje naše privrede teško možemo vjerovati da će Narodnoj Banci uspjeti, da iz viškova izvoza i inozemnih kredita opet sakupi tako znatnu zalihu deviza, kojom bi onda mogla da pokrije i veću potražnju.

Mi držimo da je za apsolutnu sjegurnost da će devizna zalih Narodne Banke dostajati da pokrije svu potražnju i time održi dinar na sadašnjem nivou, neophodno potrebno zaključenje jednog ovećeg zajma u inozemstvu, zajma koji bi služio lih radi jačanja devizne zalihe Narodne Banke. Mi smo ranije držali da ćemo moći držati kurs dinara i bez inozemnog zajma, danas nismo više tako optimiste u prosuđivanju našeg položaja. Jedan zajam primjerice od 20 milijona dolara koji bi služio za pojačanje devizne zalihe Narodne Banke bio bi najvećom garancijom da u kursu dinara neće nastupiti nikakvih promjena. Naravno da se jedan takov zajam ne bi smjeo upotrijebiti za dizanje tečaja dinara, budući bi time opao izvoz a time i priticaj deviza iz našeg exporta. Experimente kako smo pravili 1922 sa Blairvim zajmom i u zlatnim krunama iz likvidacije Austro-Ugarske Banke treba obustaviti za uvijek.

Upravo u posljednje vrijeme vidjeli smo da su i Belgija i Italija a i Francuska stabilizaciju kursa svoje valute proveli pomoću kredita kojeg su dobili u Americi.

Mnoge države koje na koncu godine ipak imaju aktivnu platežnu bilancu u toku same godine nemaju uvijek tako povoljan položaj, pa nastupe neki mjeseci u kojima je platežna bilanca znatno pasivna, da naravno kasnije nadodu mjeseci sa aktivnom platežnom bilancom. Tako su kod nas jesenski mjeseci radi jakog izvoza sjegurno aktivni, dok su proljetni i ljetni pretežno pasivni, tako da konačni rezultat može biti ili aktivna ili pasivna platežna bilanca. Prema tome ni potreba za deviznom zalihom, dotično za zajmom koji služi za formiranje jedne takove zalihe, nije uvijek jednaka. U proljeću i ljeti biti će veća, a u jeseni i zimi manja. Da se ne plaćaju kamati za zajam i onda kad se te devize ne trebaju, mogao bi se adoptirati češko-slovački sistem osjeganja dovoljne devizne zalihe, bez da se preuzme veliki teret na kamatima.

Češko-slovačka emisijona banka, sklopila je naime ugovor sa jednom američkom bankovnom grupom, da joj se u slučaju potrebe i za trajanje te potrebe stavlja na raspolaganje izvjesan iznos dolara. Od tog kredita za kojeg ona plaća providbu od 1% plus kamate na iznose koje bi upotrijebila, ona raspoláže tek onda kad joj treba i koliko joj treba. Češkoslovačka emisijona banka računa da joj ni neće biti od potrebe dirati u taj kredit, nu za svaki slučaj htjela je imati jedno sjegurno zaleđe. Plaćanje jedne provizije od 1% od visine odobrenog kredita nije

tako teško, kad se uzme u obzir da emisijona banka može biti sjegurna da je dorasla svakoj situaciji i da nitko i ništa ne može potresti sa kursom češke krune.

Slijedeći stope Češko-slovačke, držimo da bi i mi veoma lako mogli dobiti jedan takav kredit. Predpostavivši da bi taj kredit iznosio 20 milijona dolara dotično protuvrijednost od 1.100 milijona dinara, Narodna Banka isplatom jedne providbe od 11 milijona dinara godišnje, imala bi potpunu sjegurnost za kurs dinara i nikakova spekulacija nebi mogla naškoditi njegovom kursu. Od toga kredita mi možda ne bi trebali iscrpiti nego jedan minimalni iznos, i to poglavito u proljeću i ljeti, dok bi u jesenskim mjesecima dapače imali velika potraživanja na dolarima ili drugim stranim devizama. Iznos od 11 milijona dinara koji bi bio potreban u ime providbe za takov kredit, mogao bi se lako pokriti iz razlike između kursa po kojemu Narodna Banka kupuje i prodaje devize, pa tako taj teret ne bi mnogo značio.

Mi držimo da bi jedan ovakav kredit baš u ovo prelazno vrijeme dok se provede valutna reforma i dok se konsolidiraju naše privredne prilike potpuno odgovarao našim potrebama a ne bi značio veliki teret za naše financije. Za sjegurnost kursa dinara skoro je svejedno ako mi imamo na raspolaganje vlastite dolare ili pak ako imamo osjegurani kredit, na teret kojeg kredita možemo u svako vrijeme vući čekove. U interesu je stabilnosti kursa dinara a time i naše privrede da se u najskorije vrijeme nađe jedan takav kredit. Za dobivanje jednog takovog kredita držimo da bi Narodna Banka bila daleko zgodnija nego sama država, dotično ministarstvo financija. Nu tu je opet potrebno da se Narodna Banka jedan put odluči da aktivno zahvati u devizno poslovanje i da pomoću jednog dobro uređenog deviznog odjela sama odlučuje sudbinom dinara. Ovako je ona samo posmatrač, budući da svu valutnu politiku i svu brigu oko dinara ima Ministarstvo Financija, dotično njegov Generalni Inspektorat.

IV.

Da resumiramo. Devizna zaliha Narodne Banke, jedina garancija za stabilnost kursa dinara bila je pala u augustu na tako niski nivo da je prijetila ozbiljna opasnost po kurs dinara. Tu zalihu treba znatno povećati i u tu svrhu treba sve poduzeti da naša trgovinska bilanca bude što aktivnija. Prema tome treba

forsirati izvoz, a carinskom politikom onemogućiti uvoz onih artikala koje i sami možemo producirati.

Inozemnom kapitalu treba omogućiti priticaj u našu privredu. Time ne samo što ćemo djelovati na sniženje opće kamatne stope u našem privrednom životu, nego će iz tih kredita priticati toliko stranih deviza, da će Narodna Banka moći znatno ojačati svoju zalihu

Za još veću sjegurnost treba potražiti i naći inozemni zajam, koji bi se upotrijebio lih za jačanje devizne zalihe Narodne Banke. Za prvo vrijeme bilo bi možda dostatno da taj kredit bude, poput onoga kojega je u Americi zaključila češkoslovačka notna banka, naime garancija da ćemo u slučaju potrebe moći raspolagati sa izvjesnim unaprijed određenim iznosom.

Na taj način devizna zaliha bila bi tako jaka da kursu dinara ne bi prijetila nikakova opasnost. Jedina opasnost koja bi mu mogla naškoditi pojavila bi se, kad bi mi to jačanje devizne zalihe htjeli upotrijebiti za jačanje dinara jer bi time izvoz ponovno i još jače zapeo, što bi tako oslabilo priticaj deviza iz našega izvoza, da sve ostale mjere ne bi bile u stanju da zadrže zalihu deviza na potrebitoj visini.

A kao jedina trajna mjera za zaštitu kursa dinara kao i za sređenje naših privrednih prilika bio bi bez sumnje prelaz na zlatnu valutu, bilo da se u određenoj relaciji povratimo na stari zlatni dinar bilo da poput Austrije i Ugarske potražimo jednu noviju, možda i zgodniju bazu. Tek kod potpuno stabilne valute, a ta se najlakše dade postići pomoću zlatne baze, povrat ćemo se u valutarne prilike kakove su vladale prije rata, i kad se naime u većini država tim problemom nitko skoro nije ni bavio, jer on, barem prema današnjem shvatanju, nije ni postojao.

Dr. Ivo Belin.

Наши Трговински односи са Грчком.

Б) Трговина између Краљевине С. Х. С. и Грчке.

од С. О.

III.

Наш увоз из Грчке прегледаћемо истим редом као и извоз. Артикли које увозимо *транзитно* преко Солуна неће се овде проучавати, пошто они после стварања наше слободне зоне у Солуну, не интересују нашу трговину са Грчком.

1. ХРАНА

Од хране из Грчке увозимо поглавито јужно воће. Укупан износ тога промета износи приближно 25,000.000 динара годишње. Из наших статистика види се знатно већи увоз хране из Грчке. Међутим, у нашим статистикама су забележени као грчки и они производи који се из трећих земаља увозе транзитно преко Солуна.

Суво грозђе. — Из грчких статистика види се да су последњих година извезене за нашу земљу ове количине сувог грозђа :

Године	Коринтско	Остало
1919.	54.541 кгр.	741.249 кгр.
1920.	151.871 „	370.569 „
1921. „ „
1922.	14.400 „	76.609 „
1923.	998 „	112.769 „
1924.	6.377 „	132.005 „

Грчка извози укупно 100—150.000 тона коринтског и 10—15.000 тона осталог сувог грозђа. Главни купци тога артикла су Енглеска, Америка, Холандска, Немачка, Италија, Француска. Наша земља долази на десето или једанаесто место. Није без интереса приметити да знатне количине грчког сувог грозђа ми купујемо и преко Трста : на тај начин се објашњује чињеница да наше статистике показују већи увоз из Грчке; него што грчке статистике показују извоз за нашу земљу.

Смокве. — И Грчка извози сваке године по 10—15.000 тона смокава, поглавито за Италију, Америку, Немачку, Египат, Румунију. Извоз за нашу земљу кретао се је овако :

Година	Количина
1919.	839.147 кгр.
1920.	591.274 „
1921. „
1922.	75.445 „
1923.	252.558 „
1924.	238.655 „

Наша статистика се не слаже са грчком у питању увоза смокава. Тако је, на пример, код нас забележен увоз за 1924 годину :

Суве смокве у сандуцима	36.106 кгр.
Суве смокве у џаковима	667.610 „
Свега	703.716 кгр.

Разлика се и овде, као и код сувог грожђа, даје објаснити куповином грчких смокава посредовањем трећих земаља.

Поморанџе, лимуни. — Грчка извози 2.500—4.000 тона поморанџи, лимунова и мандарина, највише за Енглеску, Италију и Египат. За нашу земљу је извезено:

Година	Количина
1919.	122.828 кгр. ...
1920.	247.963 „
1921.	— „
1922.	45.568 „
1923.	10.253 „
1924.	42.659 „

Наша статистика бележи следеће количине увоза из Грчке у 1924 години:

Лимуни	285.416 кгр.
Поморанџи	129.816 „
Нарови и китре	1.216 „
Свега	416.448 кгр.

Приметна разлика између наше и грчке статистике долази отуда, што су поморанџе и лимуни, које купујемо из транзитних магацина у Солуну, код нас забележени као грчка роба.

Рошчићи. — Грчка извози 10000—15000 тона рошчића, највише за Француску, Италију, Америку, Румунију. Извоз за нашу земљу овако се је кретао:

Година	Количина
1919.	135.606 кгр.
1920.	20.906 „
1921.	— „
1922.	18.377 „
1923.	162.661 „
1924.	14.705 „

Маслине. — Грчка извози око 6—12.000 тона маслине, како које године. Највећи део тога извоза упућен је за Америку, Египат, Румунију, Бугарску. Извоз за нашу земљу кретао се је овако:

Година	Количина
1919.	67.688 кгр.
1920.	67.295 „
1921.	— „
1922.	95.312 „
1923.	235.447 „
1924.	258.930 „

И ако се не слаже са овим цифрама, наша статистика не показује велике разлике на увозу маслина. Тако је 1924 год. забележен увоз из Грчке од 285.347 кгр. маслина свежих, сувих и у саламури.

Алева паприка. — У 1924 год. ми смо увезли из Грчке 77.888 кгр. млевене паприке у вредности 1.542.700 динара. Увоз алеве паприке из Грчке је сталан, и не показује велика померања. Овај се артикал увози поглавито за Јужну Србију, али иде често и до Београда.

Варива. — У рано пролеће, док се разно поврће код нас налази још у зеленом стању, из Грчке, где поврће брже сазрева због топле климе, увозе се извесне количине грашка, сочива, боба, лука. Наша статистика за 1924 год. бележи овај увоз :

Грашак, сочиво, боб, зрело	121.367 кгр.
„ „ „ сушено	6.737 „
Црни и бели лук	178.534 „

2. СИРОВИНЕ

Грчка нам лиферује извесне сировине, као говеђе коже, за нашу кожарску индустрију, сирову вуну, за наше фабрике у моравском крају и уље од маслинових кошчица за наше фабрике сапуна.

Говеђе коже. — Грчка извози око 3000 тона сирове животињске коже, волујске највише, а нешто овче, јареће и од дивљачи за Италију, Немачку, Француску и Америку. Ми увозимо из Грчке искључиво сирове волујске коже за израду опанака, и то у ограниченим количинама. Грчка статистика бележи овај извоз за нашу земљу :

Година	Количина
1919.	32.493 кгр.
1920.	85.158 „
1921. „
1922.	32.991 „
1923.	573 „
1924.	7.796 „

У време последње увоз грчких кожа наилазио је у нашој земљи на тешкоће ветеринарске природе, због епизотија које су се појавиле у Грчкој благодарећи промету са руском стоком. Опште узевши, слободан промет руске стоке у Грчкој чини опасним извоз грчких кожа у иностранство.

Вуна. — Вуну Грчка извози у релативно малим количинама, 400—600 тона годишње, и то највише за нашу земљу, потом за Француску, Италију, Бугарску. Укупна производња вуне износи 1.500.000—2.000.000 ока, и то дају Тракија, Македонија, Тесалија и Епир. Белу вуну употребљавају домаће фабрике, док се извози само црна вуна. По грчким статистикама, извоз за нашу земљу кретао се је овако :

Година	Количина
1919.	112.605 кгр.
1920.	275.476 „
1921.	———— „
1922.	507.679 „
1923.	216.605 „
1924.	246.466 „

Вуна плаћа при извозу из Грчке извозну царину, а често њен извоз потребује специјалне дозволе, које се у Солуну продају испод руке.

Уље. — Грчка извози такође и уље од маслинових кошчица. Године 1923 тај извоз је износио 120 тона, а године 1924, 1.316 тона, највише за Египат, Бугарску и нашу земљу кретао се је овако :

Година	Количина
1920.	101.504 кгр.
1921.	———— „
1922.	16.116 „
1923.	9.374 „
1924.	22.598 „

Ово уље се извози у нашу земљу као сировина за фабрике сапуна у Јужној Србији. Развијање и усавршавање производње уља од маслинових кошчица у Далмацији потиснуће потпуно увоз ове сировине из Грчке.

3. ИНДУСТРИЈСКИ ПРОИЗВОДИ

Док се вредност нашег увоза сировина из Грчке креће између 6 и 10 милиона динара, дотле увоз индустријских производа из Грчке износи 40—50 милиона динара од прилике.

Алиментарни производи. — Судаћи по нашим статисткама ми увозимо из Грчке знатне количине производа алиментарне индустрије. Међутим, једна мала опсервација довољно ће показати претераност тих података. За 1924 годину наша ста-

тистика је забележила увоз шећера из Грчке за округло 2.600.000 динара; међутим, Грчка у опште не производи шећер, те га није могла извести за нашу земљу. Шећер као и други производи, увезени су транзитно преко Солуна, купљени су на транзитној пијаци у Солуну, па су зато уведени као грчка роба. Једини производ алиментарне индустрије који ми увозимо из Грчке у већим количинама, то је *маслинов зејтин*. Међутим наше статистике су и овде претеране, јер придају грчко порекло и зејтину увезеном транзитно преко Солуна. По грчким статистикама, ми смо увезли маслиновог зејтина :

Година	Количина
1919.	314.519 кгр.
1920.	121.733 „
1921.	———— „
1922.	561.102 „
1923.	387.595 „
1924.	150.663 „

Зејтин који увозимо из Грчке садржи 6—12% киселине. Исти се код нас меша са памучним уљем, те се тако добија укусан зејтин за храну. У посве малим количинама увози се зејтин из дистилерија у Митилени и Пиреју за 1—3% киселине, па и без киселине.

Хемијски производи. — Овде долази у обзир увоз сапуна из Грчке. У првим поратним годинама ми смо увозили како бели, тако и зелени сапун, али је са развојем сапунарске индустрије у Јужној Србији престала потреба за увозом зеленог сапуна (који се справља са уљем), те се сада увози искључиво *бели сапун* за прање. Грчке статистике показују овај извоз сапуна за нашу земљу. :

Година	Количина
1919.	461.485 кгр.
1920.	779.427 „
1921.	———— „
1922.	593.347 „
1923.	778.611 „
1924.	941.194 „

Потребно је напоменути да је наша земља после Египта највећи купац грчког сапуна, који одлази поред тога за Турску и Бугарску.

Текстилни производи. — Најважнији артикал нашег увоза из грчке представља несумњиво *памучно предиво*. По грчкој

статистици за 1924 годину укупна вредност грчког извоза за нашу земљу износила је 36 милиона драхми, од које суме припада на предиво 14 милиона. Увоз предива представља приближно две петине вредности целокупног нашег увоза из Грчке. Наше статистике ипак бележе и овде претеране цифре, обухватајући поред грчког и енглеско предиво које долази транзитно преко Солуна. Може се рећи поуздано, да вредност нашег увоза памучног предива из Грчке не износи више од 20 милиона динара.

Извучимо закључке.

Развој трговине између Грчке и наше краљевине током последњих 7 година, показује стално напредовање нашег извоза за Грчку, али, у исто време, јасно изражен застој нашег увоза из Грчке. Узроци таквог стања леже у респективним економским приликама ових земаља. Богата у стоци, у пољопривредним производима и сировинама, наша земља је, развијајући своју радиност, повећавала и извоз тих производа за Грчку, која у њима оскудева. С друге стране, како се грчка пољопривредна радиност усредсређује на културу дувана, маслине и винове лозе, те даје извозу израђен дуван, маслиново уље, вино и суво грожђе — управо производе којих ми имамо, то увоз из Грчке није могао напредовати. Грчка се зато труди да нам лиферује своје индустријске производе, као сапун и памучно предиво. Њена инфериорност налази се управо у томе, што у замену за животне намирнице и сировине које јој ми дајемо није у стању да нам нуди ниједан апсолутно потребан артикал за наше пијаце.

Ипак, ма колико наши производи били важни за прешне потребе грчког становништва, не треба заборавити факат да на грчким пијацама ми сусрећемо велике и опасне конкуренте, шта више, да ми нисмо најважнији снабдевачи Грчке. Ако смо за живу стоку до сада имали такорећи монопол, сада нам совјетска Русија, која је саградила сточну базу у Волосу, почиње стварати неприлике. У лиферовању цереалија за грчке пијаце, ми долазимо тек на пето место, после Канаде, Сједињених Држава, Русије, Румуније. Варива, поврће и воће лиферују Грчкој, поред нас, и Бугарска, Румунија, Француска, Италија, Турска. Наше дрво за грађу тешко се пробија на грчке пијаце због силне конкуренције румунског дрвета. Једном речи, ми смо необично важни снабдевачи Грчке храном и сировинама, али нисмо у томе незаменљиви. Имати на уму, поред тога,

да ће велике потребе грчких пијаца као последица насељавања избеглица, бити редуциране кад дело колонизације буде успешно завршено, те ваља тежити да та редукција падне што мање на терет нашега извоза.

Наш извоз хране и сировина за Грчку, који нам доноси сваке године преко пола милијарде динара, треба очувати, треба га управо унапредити, јер постоје економски услови за његово унапређење. Главни је с наше стране учинити му извесне олакшице, у првом реду спустити возарину, и обезбедити на грчкој страни његово нормално пласирање.

То није све. Ми имамо пуно индустријских производа које можемо извозити за Грчку, које треба да извозимо за Грчку, пошто Грчка такве производе увози из других земаља. Извоз нашег брашна може се удесетостручити, извоз шећера упетостручити под повољнијим возаринским околностима. Извоз ужарије може добити веће размере ако би се редуцирала висока царина у Грчкој. Исто то важи и за извоз керамичких производа и дрвеног намештаја. Под повољнијим околностима, могли бисмо такође развити извоз хемијске робе, израда од метала и дрвета, и извозити кожу и хартију, можда и алкохолна пића, као ликере и шампањер. Све су то могућности од великог интереса за нашу народну привреду, могућности којима треба дати повода да се испоље.

Какве су сада могућности за увоз из Грчке? Увоз јужног воћа одржаваће се, свакако, али се неће повећати, пошто представља нормално задовољавање наших потреба. Увоз уља као сировине престаје, јер добијамо овај артикал из земље: наше уље од маслинових кошчица из Далмације конкурише успешно грчкој роби у самом Битољу! Увоз кожа и вуне може се сматрати као ненормална појава, те ће као таква престати једног дана. Зелени грчки сапун већ је потиснут са наших пијаца, бели ће несумњиво имати сличну судбину. Остаје још памучно предиво. И поред великог броја предioniца које раде у земљи, наше су потребе толике да се престанак увоза грчког предива још не може сагледати. Премда је у опадању, увоз тога артикла одржаваће се свакако још доста времена. Опште узевши, перспектива нашег увоза из Грчке није најлепша за Грчку: ван сумње је да ће се Грчка трудити да је поправи, али ваља имати на уму да овде није толико у питању добра воља, колико економски капацитет.

Има ли Грчка других производа за наше пијаце ? На малом списку производа које Грчка извози или може извозити, једва се поглед може зауставити на два-три артикла. Грчка производи доста *морске соли*. Истина је да ћемо ми ускоро престати са увозом овог артикла, али докле га увозимо нису искључене комбинације са грчком соли. Грчка извози око 35.000 тона *вина* (суха вина са 12—15 гради алкохола и 3—5% шећера и слатка вина са 12—15 гради алкохола и 14—25% шећера). Премда смо и сами извозници вина, увоз грчког вина могао би се узети у обзир ради мешања са нашим (суха) и ради прављења вермута (слатка). Француска, која је такође велики произвођач вина, увози 15—20.000 тона грчког вина у том циљу. Најзад, грчка индустрија *тепиха*, која се силно развила са доласком избеглица из Мале Азије, могла би нам лиферовати како готову робу, тако и извежбане раднике за израду познатих анадолских тепиха и Ћилимова у нашој земљи.

V.

Нарочиту пажњу заслужује питање пласирања наших индустријских производа на грчке пијаце. Ако се изостави грађевно дрво и цреп, за сада од индустријских продуката извозимо за грчку нешто посуђа од гвозденог лима, израде од дрвета, калцијевог карбида, сасвим мало ужарије, и нешто шећера и брашна. Да ли смо у стању да извоз тих артикала повећамо и, нарочито, да извозимо друге индустријске производе ? Одговор на ово питање ризикује да буде демантован догађајима, и ми га зато нећемо давати, тим пре што нова царинска тарифа у Грчкој, због отезања преговора са Француском, Италијом, Енглеском и Немачком, још није добила своју дефинитивну форму. Ипак, да би се створила слика о могућностима с обзиром на потребе грчких пијаца, ми дајемо овде списак индустријских производа које увози Грчка, а према статистичким подацима из последњих година.

Списак индустријских производа које Грчка увози у већим количинама.

А. Алиментарна индустрија.

1. *Млинарски производи.* Пшенично брашно (140.000—160.000 тона из Сједињених Држава, Канаде, Аустралије, Египта, Румуније, Италије, Југославије и др.), брашно од осталих жита (250—1000 тона из Египта, Румуније и др.), мекиње (6000—8000 тона из Турске, Румуније, Египта, Југославије).

2. *Тестенине и шећер.* — Сапа и меласа (4000—6000 тона из Египта, Сједињених Држава, Чехословачке), шећер од репе и трске (50.000—60.000 тона из Чехословачке, Индије, Сједињених Држава, Холандске, Италије, Француске и др.) тестенине (300—500 тона из Италије, Француске, Сједињених Држава и др.).

3. *Производи меса.* — Месо сољено, сушено, препарирано и конзервирано (150—300 тона, из Италије, Холандске, Француске, Мађарске, Енглеске, Југославије), препарирана и конзервирана риба (3500—5000 тона из Португалије, Норвешке, Турске, Сједињених Држава, Италије, Француске и др.), харинге (из Енглеске, Холандске, Француске до 3000 тона) стокфиш (7000—8000 тона из Француске, Енглеске, Канаде, Сједињених Држава).

4. *Уљани производи.* — Маслиново уље (30—50 тона из Француске), памучно уље (100—500 тона из Енглеске, Египта), ланово уље (300—400 тона из Енглеске, Холандске, Сједињених Држава), сусамово уље (7—10 тона из Египта, Турске).

5. *Вино и алкохолна пића.* — Вина у опште, обична и пенушава (100—140 тона из Француске поглавито, потом из Кипра, Енглеске, Италије), пиво (у посве малим количинама из Холандије, Немачке, Италије), ликери и друга алкохолна пића (500—1000 тона из Италије, Холандске, Енглеске, Француске).

Б. Текстилна индустрија.

1. *Израде од лана, спарте, кудеље и јуте.* — Ужарија од спарте (250—350 тона из Енглеске, Белгије, Италије), конци од кудеље (600—800 тона из Енглеске, Италије, Француске), ужета и канапи од кудеље (400—800 тона из Италије, Енглеске, Немачке, Југославије), груба тканина

од кудеље (600—1000 тона из Енглеске, Италије, Холандске, Немачке, Египта), цакови у опште (1400—1800 тона из Италије, Енглеске, Немачке, Југославије и др.).

2. *Артикли од рогозине и други.* — Плетена рогозина (45—100 тона из Енглеске, Италије, Француске), сламнени шешири (60.000—160.000 комада из Италије, Француске, Холандске, Енглеске), корпе (400—500 тона из Египта, Турске, Италије, Француске), метле у опште (300—500 кгр. из Италије и Енглеске), вештачко цвеће и перје (600—800 кгр. из Француске, Немачке, Италије), филц у опште (до 10.000 кгр. из Италије, Француске, Немачке).

3. *Производи од памука и вуне.* — Памучно предиво (300—600 тона из Енглеске, Италије, Египта, Француске), памучни конац (400—600 тона из Енглеске, Италије, Француске, Швајцарске), памучна тканина (4000—6000 тона из Енглеске, Италије, Сједињених Држава, Француске, Белгије), фине тканине и веш (100—150 тона из Италије, Енглеске, Француске, Швајцарске), памучне фланеле (100—400 тона из Италије, Енглеске, Француске), галантеријска роба од памука (50—200 тона из Сједињених Држава, Италије, Француске), предиво од вуне и длаке (400—700 тона из Енглеске, Белгије Француске, Италије), теписи од вуне и длаке (30—50 тона из Енглеске, Немачке, Француске), вунени фланела (35—80 тона из Енглеске, Италије, Немачке), вунена тканина (1500—2000 тона из Енглеске, Италије, Француске, Белгије, Немачке), галантеријска роба од вуне (250—300 тона из Сједињених Држава, Енглеске, Италије, Француске).

4. *Свилена роба.* — Свила и свилено предиво (1000—2500 кгр. из Италије, Француске, Немачке), свилена тканина (30.000—70.000 кгр. из Француске, Италије, Енглеске, Швајцарске), галантеријска роба од свиле (600—1000 кгр. из Француске, Италије, Сједињених Држава).

5. *Израде од коже.* — Рађене коже (900—1000 тона из Француске, Енглеске, Сједињених Држава, Италије, Белгије), обућа од коже (50—200 тона из Сједињених Држава, Италије, Француске), кожни каиши (40—60 тона из Белгије, Француске, Немачке).

В. Грађевна индустрија.

1. *Дрвени производи.* — Дрвена грађа (250.000—300.000 куб. метара из Румуније, Југославије, Италије, Шведске, Сједињених Држава), даске за сандуке (600—2000 тона из Сједињених Држава, Шведске, Југославије, Италије), бачварско дрво (5000—6000 тона из Југославије, Италије, Турске), дрво за намештај (200—250 тона из Француске, Енглеске, Сјед. Држава, Турске), дрво за поморске конструкције (2000—3000 куб. метара из Румуније, Југославије, Америке).

2. *Земљани и керамички производи.* — Цемент (60.000—100.000 тона из Југославије поглавито, потом из Италије и др.), црепови и цигле (3.000.000—4.500.000 комада из Италије, Француске, Југославије), прозорско стакло (600—1000 тона из Белгије, Немачке, Француске), остали стаклени производи из Немачке, Чехословачке, Египта, Холандске и др.).

3. *Железни производи.* — Прости објекти од гвожђа, шипке, греде и др. (8000—14.000 тона из Белгије, Немачке, Енглеске, Француске, Чехословачке, Холандске), ексери, завртњи и т. д. (2.500—3.000 тона из Белгије, Француске, Немачке, Италије).

4. *Намештај метални и дрвени.* — (У малим количинама).

Г. Метална индустрија.

1. *Машине.* — Пољопривредне справе и машине (250—350 тона из Немачке, Енглеске, Француске, Сједињених Држава), гвоздене машине за домаћу употребу (100—150 тона из Немачке, Шведске, Француске). Шиваће машине (500—600 тона из Енглеске, Немачке, Француске, Белгије), железне машине у опште (4.500—10.000 тона из Немачке, Енглеске, Француске, Белгије, Италије).

2. *Инструменти.* — Научни инструменти (150—160.000 комада из Немачке, Француске, Италије), часовници (14—30.000 комада из Швајцарске, Немачке, Француске), ножеви, бријачи и др. (100—200.000 кгр. из Немачке, Италије, Француске).

3. *Локомобили.* — Кола у опште (500—900 комада из Немачке, Француске), велосипеди (1000—1500 комада из Немачке, Француске, Енглеске), аутомобили (1000—1500 тона из Сједињених Држава, Француске, Италије, Немачке).

4. *Разни метални објекти.* — Објекти од челика (300—500 тона из Немачке, Белгије, Сјед. Држава, Италије), објекти од олова (100—150 тона из Енглеске, Белгије, Италије, Немачке, Француске), објекти од бакра (60—90 тона из Немачке, Енглеске, Француске), бронзани објекти (150—250 тона из Немачке, Енглеске, Француске, Италије), објекти од цинка (10—20 тона из Немачке, Енглеске), предмети од калаја (10—20 тона из Немачке, Енглеске, Француске), објекти од сребра, злата и платине (250—300 кгр. из Немачке, Швајцарске, Енглеске, Француске, Италије).

Д. Хемијска индустрија.

1. *Сирови минерали и метали.* — Мрки и камени угаљ (350.000 до 450.000 тона из Енглеске, потом из Турске, Америке, Француске), сумпор (3000—6000 тона из Италије, Турске), гипс (40—50 тона из Француске), минерално уље (2500—4000 тона из Америке, Енглеске, Белгије), петролеум (10—12.000 тона из Румуније, Америке, Русије), гвожђе, челик, антимон, олово, калај, никел, алуминиум, жива, цинк, бакар, бронза, металне жице (ове последње 3000—6000 тона), дрвени угаљ (1500—2500 тона из Југославије, Албаније, Италије, Турске).

2. *Биљне боје и танин.* — Биљне боје у опште (150—170 тона из Француске, Немачке, Белгије, Енглеске, Холандске), танинске материје (2500—3000 тона из Француске, Турске, Италије, Америке и др.).

3. *Апотекарски и хемијски производи.* — Уљна есенција (25—30.000 кгр. из Француске, Немачке, Италије), кинин (20—50.000 кгр. из Америке Холандске, Немачке), стерилизован памук (50—60.000 кгр. из Италије, Француске, Енглеске), хемијске боје (1800—2800 тона из Холандске,

Енглеске, Француске, Немачке), сапун у опште (200—210 тона из Енглеске, Немачке, Америке), Амидон (500—700 тона из Америке, Италије, Немачке), кола (130—250 тона из Енглеске, Холандске, Немачке, Француске), стеарин (4500—10.000 кгр. из Енглеске, Француске), бели восак (600—800 кгр., свеће (120—200 тона из Холандске, Француске, Енглеске), мастило (80—140 тона из Немачке, Енглеске, Француске, Америке), поташа (180—250 тона из Немачке, Француске, Белгије), сода (2700—3000 тона из Белгије, Немачке, Енглеске), каустичка сода (2300—2500 тона из Белгије, Енглеске, Египта, Француске), шалитра (80—100 тона из Немачке, Италије, Холандске), бакарни сулфат (1700—2500 тона из Енглеске), железни сулфат (10—20 тона из Немачке, Француске), непречишћене киселине (30—35 тона из Француске, Италије), бензин (10—15.000 тона из Америке, Румуније), нафта (15—20.000 тона из Америке, Египта, Румуније), стерилизовано, кондензовано млеко и млечно брашно (2400 до 2500 тона из Холандске, Швајцарске, Италије, Америке).

Разна индустрија.

1. *Папирни производи.* — Папирна паста и картон (2000—3000 тона из Шведске, Немачке, Италије, Холандске, Југославије), типографска хартија (1500—2500 тона из Италије, Холандске, Белгије, Немачке), новинарска хартија (3000—5000 тона из Немачке, Италије, Шведске, Холандске), хартија за писма (700—1000 тона из Холандске, Италије, Белгије, Немачке).

2. *Разни објекти.* — Кишобрани и штапови (20—30.000 комада, из Италије, Француске, Енглеске), музички инструменти (3000—6000 комада, из Италије, Немачке, Француске), лампе (80.000—100.000 кгр. из Немачке, Француске, Холандске, Аустрије), огледала (20—80.000 кгр. из Француске, Немачке, Белгије), објекти од гутаперке и каучука (120—200.000 кгр. из Немачке, Италије, Француске), мушеме (200—350.000 кгр. из Енглеске, Немачке, Француске).

С. О.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

После Конгреса Привредника.

Значај Конгреса.

Знатан је значај Конгреса.

1. У првом реду је његов значај по томе, што се одржава сваке године ; овогодишњи је *четрти* по реду. То је најбољи доказ колико је установа Привредног Савета потребна, како њу *сам живот изазива*. И сасвим је добра ствар што је држање ових конгреса претходило установи Привредног Савета : једна законска установа треба да дође тек пошто њезина појава самим животом буде изазвана ; другим речима : законодавац треба увек благовремено да дође, те да законским прописима регулише оне односе, који су се у животу појавили. А појава Привредних Конгреса је у ствари појава Привреднога Савета *ad hoc*, с ограниченим данима трајања (свега два) и с ограниченим програмом (*поглавито* прогноза извоза). Законодавац је, разуме се, позван да ове *повремене* Привредне Конгресе претвори у *стални* Привредни Савет, да му да ширу компетенцију, да му пружи полу званични карактер.

Свакојако се даље неће одуговлачити с установом Привреднога Савета, јер су Привредни Конгреси показали свеколику његову неопходност. Можда би, ипак потребно било наставити одржавање и ових конгреса, само проширених, и пошто се Привредни Савет установи ; али се баш приликом држања ових конгреса, осећа недостатак у једноме *сталном* телу, које би имало *простране* компетенције и чији би се глас *морао* саслушати.

2. Од особитог је значаја што Привредни Конгреси редовно дају прогнозу нашега извоза. Те су се прогнозе, готово редовно, остваривале. А оне су потребне за оријентацију и привредну и финансиску. Оне изврсно могу послужити не само привредницима, већ и финансијерима, особито при старању око поправке валуте и приликом бриге за здраво буџетирање.

Привредни програм.

3. Последњи Привредни Конгрес започиње своју резолуцију овим речима :

На основу извештаја свих својих секција за процену извоза, Конгрес констатује, да наш извоз у 1926—27 години по својим количинама обећава леп успех.

Да би се ови повољни изгледи остварили неопходно је :

а) Да меродавни фактори пре свега поступе по свима предлозима изнесеним у извештајима појединих конгресних секција за процену извоза ;

б) Да меродавни фактори што пре израде уз сарадњу привредних корпорација програм државне привредне политике, коме се мора на погодан начин осигурати примена кроз дужи низ година;

в) Да се осигура стална сарадња државних власти са привредним корпорацијама по свима питањима привредне политике.

Несумњиво је врло важно задобити пристанак меродавних фактора за извршење одлука и предлога овога конгреса, јер би то, у ствари, био увод како за сарадњу с привредним круговима, тако исто и за израду једнога привреднога програма. Задобити меродавне факторе на усвајање предлога што их је Конгрес изнео, значи победу једнога *принципа* : уске сарадње с форумима који имају *непосреднога* додира с привредом и, стога, највећу компетенцију у привредним питањима.

И стога, ради победе тога *принципа*, треба живо настојавати да се остваре сви предлози, изузимајући, разуме се, оне који се односе на раднике, јер су они донесени једнострано, без учешћа друге меродавне стране.

4. Иза тога настаје, одмах, неминовна потреба да се, уз сарадњу свих привредних корпорација, (разуме се : и радничких, и кооперативних, и т. д.), приступи изградњи државнога привреднога програма, који би се за релативно краће време (10—15—20 година) имао извести.

Ми смо, ранијих година, у два-три наврата третирали ову тему у *Трговинском Гласнику* и врло живо заступали гледиште : да Владе *морају* имати релативно сталан државни привредни програм, који би био *стални* руковођа министрима, ма колико се они иначе мењали. Програм би обухватио политику трговинску (извозну и увозну), занатску, индустријску, рударску, шумску, земљорадничку, сточарску, воћарску, ручнога рада (кућне индустрије), саобраћајну, водну, и т. д., обухватио их у могућим детаљима и с једним одређеним планом државнога старања у *помагању* извесних привредних грана, у *изазивању* нових, у *руковању* онима које, по природи ствари, долазе у непосредно државно старање.

Појачавање привреде и штедња.

5. Да узмемо за пример само *ручни рад на селу* : милијарде сатова чистог радног времена у нашем селу годишње пропада у голоме беспосличењу, а они би се, завођењем ручног рада, могли заменити с милијардама динара у производима, који би се трошили у земљи и извозили у иностранство¹. У разговору с једним чичицом из Божурње, ту скоро, рече ми он : »У нас свет не ради колико би требало, нити знаде каквога заната у коме би провео беспослено време, а троши веома много и задужује се просто лудо.«

Наводимо ову грану народног рада, коју на сваки начин и безусловно, треба изазвати, да би на њој показали огроман значај *организованог* привредног рада у опште. Од коликог су, међутим, огромног значаја трговина, занат и индустрија, не треба ни говорити. Руде и шуме би, интензивирањем продукције, могле доносити сваке године читаве милијарде ; у земљорадњи, кад би јој се попео жетвени принос само на 20 товара пшенице и умножило засејавање индустријских биљака, приходи би се најмање удвојили, сточарска и воћарска производња, добро упућена, доносила би нам сигурне милијарде, и т. д.

6. А да би могла трошити на извођење државног привредног програма, Влада мора чинити уштеде свуда, где су год оне могуће. А могуће су на многим областима данашњег распикућства : што ће толики огроман број министара на расположењу (и у пензији за *веома кратак рок* добивеној), што ће толики број непотребних министарства, оделења и особља ! Ја знам, на пример, једну железничку станицу, споредну, која у години дана, укупно, не ради ни пуна два месеца, и на којој би, кад би она била *приватна*, радио свега један службеник, а сада има један страшан број особља : читавих 15 !

Тај је пример поражавајући . . .

7. А онај чичица из Божурње ми је напричао још страшнијих ствари. »У моме селу, вели он, има већ 5—6 пензионера; ако овако потраје, биће их у сваком селу по читавих 50. Пензију добију прости сељаци, јер ступе у какву државну службу, добију чак и указ за 1—2 месеца, па им се урачунају године службе у војсци и ратне године, па се, на основу тога, пензионишу. Тако добивају пензију и жандарми. Чак и служитеља има, који су добили пензију.«

На жалост, и мени је познат један такав случај ; да је за 5—6 месеци указне службе један виши чиновник добио пуну пензију, јер су му урачунате за пензију и *све* године *неуказне* службе !

¹ До сад сам ја две књижице о томе штампао ; прву, *Зимњи тежаков рад* у издању Српског Пољопривредног Друштва, и другу, *Кућа и њиве*, у издању Матице Српске.

А док се не престане с том праксом, док се не уведе једна озбиљна штедња, док се многи садањи државни издаци не пребаце на општинске, среске и обласне самоуправе, док се, на тај начин, не онемогући финансирање једнога државнога привреднога програма, дотле нам спаса нема.

УВОЗ.

8. Привредни Конгрес се није бавио питањем увоза ; само је г. Милутин Станојевић, подпредседник Конгреса, дао новинарима интервју, којим се дотакао потребе и државне и приватне штедње. А приватна штедња се може остварити или својеволјним уздржавањем од куповине извесних артикала, или државним оптерећењем њиховим у толикој мери, да се просто куповати не могу.

А таквих артикала има подоста.

На пример, и оволика набавка аутомобила, који скупо коштају, троше огромне количине бензина а не служе привредним потребама (осем по изузетку), несразмерна је и према степену наше привреде (јер је она бесконачно неразвијена), и према оскудној мрежи наших железница, и према јадном стању наших друмова ; аутомобили се могу набавити тек на високом ступњу националног богатства, при изванредно густој мрежи железничкој и код перфектних друмова.

Увоз свиле, коју, на жалост, и наш паупер троши, права је лудост с обзиром на нашу тешку привредну кризу, која неће тако брзо проћи ; у место да нашу сопствену свилу одвијамо, предемо и ткамо, па да је и сами трошимо и да је извозимо.

9. Чак и многе друге артикле не би смели увозити, све док се у нас капитали не акумулирају бар у најмањој мери ; јер данас ми немамо довољно капитала ни за саму трговину, а камо ли за индустрију, већ се налазимо, знатним делом, још у фази зеленашког капитала, пошто трговина и занат, па и знатан део индустрије, плаћа кредит 18 до 30%, а земљорадња 70, 100, 150, чак и 200% ! Код таквога скупог кредита морају многи артикли увоза отпасти, да би се, чак и тим путем, а не само својеволјном штедњом, могли акумулирати домаћи капитали, а да би, после, с јевтиним кредитом ушли у трговину, у занат, у индустрију, у земљорадњу. Јер, без тога ће образовање домаћих капитала ићи необично споро.

Привредници и политика.

10. По завршетку Конгреса Привредника дали су новинарима своје изјаве г. г. Радојловић и Александар. Изјава г. Радојловића је од особитога привреднога интереса. Он је, на име, рекао :

»Необично сам задовољан исходом данашњег четвртог редовног годишњег конгреса, када сам видео све привреднике из наше земље, па и мале Црне Горе. Ја сам срећан, јер видим да се привредници међусобно слажу и без изузетка све смо решавали без опозиције. Ја би желео, моја је велика жеља, да се и наши политичари сложе. *А саветовао би свима нашим привредницима, ма којој странци припадали, да све учине у кругу своје, како би у Парламент ушао што већи број привредника*, јер ја сам уверен да би се онда и у Парламенту могло сложено радити на добро наше нам драге Отаџбине«.

Како сам ја у два-три наврата, особито 1923. год., у чланцима својим у *Трговинском Гласнику* исту тезу заступао : да се привредници, особито трговци, индустријалци, занатлије и радници, кандидују и бирају за посланике Народне Скупштине то могу само поздравити појаву да иста идеја долази и од председништва Привреднога Конгреса.

Учешће *активних* привредника у Народној Скупштини је од огромнога значаја ; то се особито показало од 1903 до 1915 године, кад су градови бирали посланике и кад су њихови посланици били искључиво трговци, индустријалци и радници, или њихови идеолози. Како су градови имали доста велики утицај на село, то су и у окружним листама у доста лепом броју били заступљени опет они, тако, да је тај број имао утицаја и на земљораднике посланике и водио их под својим утицајем.

По несрећи, градови су, новим Уставом, искључени из права да дају посланике, те је наша Народна Скупштина претворена у домену или пустиловних демагога, или пуких незналица, или простих политикана, или људи који савршено игноришу народну привреду. Врло мали је број оних који се народном привредом интересују, али у општој демагошкој дреци или у пустом политиканству они ни до речи не могу доћи ; радије се, у *тако* састављеној Народној Скупштини, слушају празне и добро накићене беседе, него ли трезвене мисли о народној привреди !

Улазак активних привредника и њихових идеолога у Народну Скупштину просто би је препородио.

До душе, и с кандидацијом привредника се врше злоупотребе : на моје писање у *Трговинском Гласнику* редакција је једнога дана добила телеграм о томе, како је у дотичноме округу за носиоца листе кандидован — *привредник*. Међутим, он је кандидован да туче Стојана Протића, а позната је ствар да су и Лаза Пачу и Стојан Протић, и г. Воја Марицковић *кроз економију ушли у политику* и да је њима, увек, економско схватање било основно схватање, а да је Протићев противкандидат то био из *партиских*, а не из *привредних* разлога.

Зато се термин: *привредник* не сме ни везати искључиво за онога који се каквим привредним послом бави. Ја познајем, на пример, пуно трговаца, индустријалаца, занатлија и радника који би у Народној Скупштини *изврсно* престављали привредне кругове и *сјајно* заступали њихове привредне интересе. Али такође, има и њихових сјајних идеолога, који, и ако се непосредно не баве привредним послом, могу изванредно добро заступати њихове привредне интересе и који се, поглавито, привредним питањима и баве.

А све дотле, докле се у Народној Скупштини не појави већи број привредника и њихових идеолога, привреда и привредна питања ће бити игнорисана, нити ће уопште бити у нас парламентарнога система владавине, јер неће бити оних (правих капиталиста и пролетера), који се за истински парламентаризам залажу из својих *класних* интереса.

Драгиша Лапчевић.

Извештај о Збору Централе Индустијских корпорација Краљевине С Х. С.

— Свршетак —

Прилике на домаћој пијаци нису много боље. Највеће потешкоће на домаћој пијаци потичу од стране поште, пошто она наплаћује огромну поштарину за пакетски саобраћај, која често прелази вредност саме робе. Цене меснатим артиклима пале су. Режијски трошкови остали су исти као и пре, поштанска тарифа повишена је. Најбоља илустрација тешког положаја индустрије сухомеснате робе је факат, да мађарска роба, пре свега мађарска салама, полако осваја домаћу пијаци. Тражи, да се због тога увозна царина на ове производе повиси. Поред потешкоћа, које имају ове фабрике, заведен је у последње време нови пропис, да се свакој, па и поштанској пошиљци сухомеснате робе приложи уверење о здравом стању артикла. За свако овакво уверење наплаћује се од стране ветеринара на име таксе Дин. 20.— Кад се овакве енормне таксе, као што је поштарина, такса за уверење о здравом стању робе итд. убирају на један мали пакетић, онда је наравно фабриканту немогуће одржати своје мање потрошаче.

Питање вагона за хлађење још увек није решено. Поред несташице која се осећа у овој врсти вагона, налазе се исти у врло рђавом стању, тако да роба долази у место одређења врло често у поквареном стању. Индустијалци су због тога принуђени да сами набављају вагоне за хлађење уз енормне најамнице из Беча. Одсек за поделу вагона требао би да води рачуна пре свега о сталним својим муштеријама за специјалне вагоне, а не давати их како он то чини, у првом реду сезонским извозницима. Индустрија за прераду не може да искористи своје нузгредне продукте као: кости, крв, црева итд. Због тога тражи, да се укине извозна царина на кости, као и царина на црева, како би се ови артикли могли извозити. Незапосленост у овој грани индустрије је велика. Наднице су остале исте, али је цена прерађевина пала за 25%. Све што тражи је : да се не повлашћује извоз живе стоке, већ готовог фабриката.

Г. *Стојиљковић*, делегат Индустриске Коморе у Београду, наглашава критично стање млинске индустрије у Србији. Млинови у Србији раде у најбољем случају са 40% свога капацитета. Већина чиновништва и радништва отпуштена је. Нарочито тешко је млинска погођена индустрија високим каматама, које се крећу између 20 и 30% и то код банака, дочим се код приватних лица још више плаћа. Знатно су повећане у последње време и премије за осигурање млинова од пожара. Критикује, што су и сада ставови железничке тарифе врло високи. Треба пре свега смањити жељезничке ставове ако се жели да се брашно извози. Док износе подвозни трошкови за један вагон брашна из Америке до Солуна само 2200.— динара, морају србијански млинови плаћати за један вагон брашна до Солуна 3200 Дин., 3800 Дин., итд. према одстојању. Квалитет нашега брашна признато је бољи од америчанског; на жалост нађу се несавесни људи, који извозе рђаву робу. То се мора онемогућити. Нузгредни продукти наше млинске индустрије не могу се извозити пошто је тарифа превисока. Тако на пр. остаје млинарима кукољ неискоришћен, пошто се у туземству не може употребити, а извозити се не може јер би подвозни трошкови премашили вредност робе.

Г. *Д-р Предић*, делегат Савеза Војвођанских Трговинских Млинова, износи стање млинске индустрије у Војводини. Стање целе млинске индустрије је врло тешко. Постоји пре свега сувише велики број млинова. Млинска је индустрија у пре-

чанским крајевима због тога тако јако развијена, што је била срачуната на снабдевање пасивних области бивше аустро-угарске монархије, које су после уједињења наше Краљевине отпале као пијаца за пласирање млинских производа. Извоз у опште отежан је због заштитних мера у увозним државама. Чехословачка на пр. прави сметње својом тражњом да се свакој пошиљци прикључи уверење о пореклу робе, које је често врло тешко и само губитком времена могуће набавити; Аустрија наплаћује увозну дажбину противно уговору. Осећа се и у млинској индустрији као и у осталим индустријским гранама оскудица капитала. Нарочито тешко погађају млинску индустрију велики терети, нарочито прирези. Осећа се и оскудица тргов. уговора са неким увозним државама, у којима би се могли наши млински производи пласирати. У Војводини је стање млинске индустрије још теже него у осталим крајевима због нове жељезничке тарифе. Код акционарских друштава осећају се вештачки повећани терети због непроведене валоризације.

Резултат је овог стања, да већина млинова ради са 20 до 30% капацитета. Тражи :

1. да се смање терети, у првом реду провођењем валоризације и изједначењем и смањењем пореза ;
2. да се што пре уведу у живот трговински уговори, нарочито чл. 11. уговора са Аустријом, којим је одређено, да унутрашње дажбине једне уговорне државе не могу оптерећивати робу друге уговорне државе јаче него домаћу ;
3. укидање повластице за довоз пшенице у млинове и изједначење тарифе за пшеницу и брашно у унутрашњости;
4. завођење извозних тарифа за граничне станице и пристаништа, нарочито за Солун.

Г. *Димче Вучидолац*, делегат Трговачке и Индустриске Коморе у Скопљу истиче у почетку свога говора нарочите особине индустрије Јужне Србије, која се налази у првом почетку свог развитка.

Готово сва предузећа баве се искључиво само прерадом сировина своје најближе околине (млинови, фабрике зејтина и кожа), а извесна су предузећа основана нарочито с разлога, да би задовољила специјалан укус потрошача Јужне Србије, (на пр. фабрике зеленог сапуна). — И ако постоје у Јужној Србији сви природни повољни услови за развитак индустрије, овај

се налази у застоју због велике оскудице у капиталу и кредитима, која спутава рад и већ постојећим предузећима, као и због конкуренције великих предузећа у осталим крајевима наше земље (од конкуренције иностранства индустрија Јужне Србије поштеђена је захваљујући заштитној царини). Нова предузећа се у опште не дижу, а стара се одржавају на истој висини сем неких, која пропадају.

Са тих разлога индустријалци Јужне Србије једнако захтевају да се њихова предузећа не третирају исто као и предузећа у развијеним индустријским покрајинама, као што су Словеначка и др.

С обзиром на специјалне прилике индустрије Јужне Србије и нарочито на могућност да се Јужној Србији данас учине неке повластице које се другим сређеним крајевима неби могле дати, било би потребно дати специјалне повластице индустрији Јужне Србије и то нарочито у погледу кредита, порезе, тарифа итд.

Прелазећи на стање индустрије у I. полугођу 1926 г. Вучидолац примећује, да је индустрија Јужне Србије готово у истом положају као и у прошлој години, нових предузећа нема, криза надпродукције односно немогућности пласирања произведене робе која је захватила остале покрајине, код индустрије Јужне Србије за сада готово не постоји. Оскудица јефтиних кредита код индустријских предузећа иста је као и у протеклој години.

Најглавнија индустријска грана Јужне Србије, млинска, радила је повољно те и извозила доста активно брашно за Солун; исто тако радиле су повољно фабрике зејтина и ликера; побољшање безбедности најповољније утиче на развој сточарства па према томе и на појефтињењу и обиљу сировина фабрика за прераду кожа. Фабрици ликера стварају потешкоће одредбе о укидању трошаринских марака.

Г. Марко Бауер, делегат Земаљског Савеза Индустријалаца у Загребу наводи у илустрацију тешког стања индустрије чињеницу, да се је број чланова индустријских организација умањио, и то не само због ликвидирања предузећа него и с разлога тога, што предузећа, упућена на највећу штедњу, не могу плаћати чланарине. Од 70 великих предузећа индустрије дрва само 4—5 плаћају за годину 1925. дивиденду; сва остала имају пасивне билансе, некоја са губитцима који иду у милијоне.

Катастрофално делује пад лире и франка нарочито с разлога тога, што морају предузећа за експлоатацију шума вршити плаћања држави на основу ранијих уговора и тадашњих калкулација цена, а ове су основе сада сасвим поремећене. Држава мораће ово стање сматрати као вишу силу и ревизијом уговора доћи предузећима у сусрет.

Пиварска индустрија се жали, да још увек није изједначен систем наплате трошарине на пиво; цела пиварска индустрија земље тражи једнодушно да се систем који важи за Србију, прошири на целу земљу. Исто тако морају се изједначити још и разни други прописи на пр. у погледу баждарења боца. Неједнакости стварају злу крв, крајње је време да се с тиме престане, како би сви имали осећај да смо једни.

Настављајући свој говор г. *Марко Бауер*, скреће пажњу на разне говоре, који су одржани у Народној Скупштини 11. јуна 1926. године поводом дебате о привредној кризи.

Г. Бауер додуше није присуствовао овој седници Народне Скупштине али мора констатовати да — у колико су новинске вести тачне — ни један говорник, па ни један члан владе, није нашао ни једну топлу реч за нашу индустрију, и ако се и она налази у тешкој кризи. Шта више, хтело се некако пребацити на индустрију *кривица* за *тешко* стање, у коме се налази пољопривреда. Безбрижност према индустрији као и говори који су одржани у Скупштини, морају изазвати код индустрије тим мучнији утисак, јер је она важан привредни фактор наше земље, који учествује на нашем укупном извозу са око 50% те тиме као и производњом за домаћу потрошњу врло знатно придонаша активности нашег трговинског биланса. Морамо дигнути одлучно наш глас против тога, да се у Скупштини ствара индиспозиција против индустрије као и да се ствара убеђење, да ће се спасти пољопривреда, ако се жртвује индустрија. Мишљење да ће се извоз пољопривредних производа обезбедити тиме, да се страним државама широм отворе врата за увоз индустријских производа и тиме упропасти наша индустрија, с основа је погрешно.

Господин Д-р. *Стева Поповић*, секретар Индустријске Коморе у Београду, наглашује, да Индустријска Комора прима све неповољније извештаје од Удружења индустријалаца. Биланси већих предузећа су пасивни и она смањују рад на нај-

мању меру; од неколико стотина радника, већа су предузећа данас спала на неколико десетина радника. Мања предузећа пак обустављају сваки рад и затварају се.

У Нишком округу у току прошле године обуставило је рад 8 предузећа; када се има на уму, да на територији Нишког Удружења Индустријалаца има свега око 20 индустријских предузећа, онда је овај број збиља застрашавајући. Лесковачко Удружење доставља да је рад обуставило у прошлој години 4 предузећа, а да још нису обновљена ратом порушена предузећа.

Положај србијанске индустрије био је најтежи после ослобођења. Порушена највећим својим делом за време рата, она није могла да се до сада обнови на рачун репарација и индустријалци су морали да се напрегну да би сами својим средствима покренули своја порушена предузећа. Наравно да су морали да се у највећој мери користе кредитом. Природно је дакле да су посве тешке кредитне прилике, које су настале, морале најпре погодити србијанску индустрију.

И поред јаких симптома кризе индустрије, појављује се у јавности и мишљење које негира њену акутност, зато би данашњој дискусији требало дати што већи публицитат и упозорити на значај домаће индустрије, која је у нашој, иначе аграрној, земљи учествовала са око 50% у нашем извозу. Њен застој би имао рђаву реперкусију на наш трговински биланс и на курс динара.

Председник : г. *Игњат Бајлони* констатује, да су делегати индустрије у својим говорима једнодушно истакли чињенице и околности, којим је јасно показано да се индустрија налази у акутној кризи, као и то да је већ дошао дванаести час, да се спасе оно што смо стекли радом и трудом у годинама после уједињења. На предлог г. *Бајлони-а* Збор донесе закључак да се упути Краљевској влади резолуција, у којој би се маркантним потезима изложило оно, што се на Збору изнело.

Јадранска Железница.

Наш часопис, као и наше друштво, увиђајући одавно народно-економски значај Јадранске Железнице, понаособ, као и наше железничке политике уопште, посветили су овом проблему највећу пажњу. Да потсетимо само на читав низ предавања и обилну диску-

сију која се водила у октобру и новембру 1924. године. (Вид. »Економист« за 1924 стр. 994—1000). Г. Г. проф. К. Савић, Ing. Васковић, С. Сиришћевић, Сарделић д-р Бајкић, Станаревић и други допринели су много да се расветле многа спорна питања.

У последње време, ова ствар почиње бивати опет актуелна. Нешто због појаве књиге г. Миленковића о железничкој мрежи, а још више због вести по новинама да је влада добила неке конкретне предлоге и понуде у вези са зајмом, наша се јавност понова и живље интересује Јадранском Железницом.

Као и увек, кад је на реду грађење железнице, не могу се заобићи локални интереси, који често — заузимањем утицајних посланика тога краја — преовладају над општим интересом. У овом конкретном случају, Црна Гора се осећа највише погођеном и отуд се чују протести, пишу представке, стварају нарочити комитети, води жучна борба и пропаганда итд. Један син тих крајева, посматрајући ствар са тог уског становишта, више песнички и националистички, него реално и економски, послао нам је овај напис, који објављујемо, у тежњи, да се чују разна мишљења, ма да се у свему не слажемо са писцем.

У копненом промету су најинтензивније транспортно сретство жељезнице. Њима се нај оље удовољава општим и специјалним захтевима државе и народа, покрајина и племена. Оне су предуслов за економски и културни напредак сваке земље. Ради тих и много других атрибута, којих друга прометна срестава немају, све су културне државе, без изузетка, обратиле нарочиту пажњу на добру железничку мрежу.

Стари народи, још пре коју хиљаду година, били су дошли до тога сазнања. Персијанци и Римљани имали су веома добро изграђене и мудро повучене цесте и друмове, да могу служити за узор данашњим покољењима. Међутим, данас, у XX. веку, многи крајеви наше домовине, у томе погледу, престављају нешто најгоре своје врсте.

Одмах након националног ослобођења и државног уједињења јавила се је, као горућа потреба, просецање жељезничких пруга. Много-вековни одвојени живот и специјалан државно-правни положај појединих делова данашње државе, категорички захтеваху то. То беше императив уједињеног живота. Сила самих околности, у којима су се налазиле поједине покрајине и племена, учинила је да ти делови државне заједнице престављају посебне индивидуалитете, скоро, у сваком погледу. Да би се збрисало ово, није довољно само државно јединство и државно-правни централизам. Потребно је духовно и економско јединство народа. А једно међу најпогоднијим средствима за процес народног стапања, амалгамисања, без сумње, јесу саобраћај и комуникације. Далеко погодније, него што се уопште и мисли.

Ма да апсорбована до максимума питањима политичке природе, држава је ипак, увидевши големи значај жељезница за општу, народну ствар, показала знаке интересовања и за саобраћајну политику. Први њен корак у томе правцу био је оснивање специјалне дирекције при Министарству Саобраћаја—Дирекције за градњу нових жељезница. У 1920. години ова дирекција је издала једну карту жељезничких пруга у грађењу и пројекту, која није добила санкцију меродавних, па као таква и изгубила сваку важност, значај. Наши стручњаци су се такође врло интензивно бавили питањем жељезничке мреже за нашу државу. Поред многобројних вести, бележака, чланака и расправа кроз дневну и осталу штампу, поводом овога питања, издате су и две опсежније студије. Тако, г. Здравко Васковић, инжињер, издао је једно дело под насловом »План будуће жељезничке мреже«, које је изашло у 1924. години. У овој 1926. години г. П. Миленковић, инжињер, издао је једну бољу студију, под насловом : »Нова жељезничка мрежа«.

Књига г. Миленковића »Нова жељезничка мрежа«, у којој се инсистира да излаз Јадранске Жељезнице буде на Боку Которску, с једне стране и понуда за зајам од стране наших суграђана из Јужне Америке, у заједници са неким енглеским финансијерима, за изградњу ове жељезнице, са излазом на Сплит, с друге стране — створише читаву буру у јавном животу. Тим поводом одржани су многобројни митинзи у заинтересованим областима, па и у самом Београду. Том приликом су донесене као и увек, резолуције и послате неколике делегације код одлучујућих фактора, пледирајући једни за излаз ове жељезнице на Боку Которску преко Црне, Горе а други на Сплит.

У последње време и преко штампе је развијена веома живахна и обимна дискусија о изградњи јадранске жељезнице. Дискусија, која је фактички на свом месту, јер је неопходно да се и ово, као и свако друго, питање, најпре продискутује и филтрира преко јавности, па тек онда да се приступи решавању. Надати се, да ће солуција, после овакве дискусије, бити правилнија, целисходнија, боља. Али, штета би била, ако не би и наша јавност и сви меродавни и одлучујући фактори о овом, тако важном и тако крупном проблему, расуђивали хладно, објективно, непристрасно. Тим пре што ово питање дубоко засеца у интересе и народа и државе. Оно је далекосежних последица, те од оваквог или онаквог решења његова у многоме зависи и будућност наше земље.

Питање о просецању Јадранске Жељезнице старог је датума; оно је вентилирано још пре шест година. Законом о Спољном Зајму дат је правац овој жељезничкој прузи : Београд—Вишеград—Бока Которска, на основу чега је закључен т. зв. Блеров зајам. И поред ургирања јавности да се већ јенданпут почне са радовима, читаво питање је ту заспало, а Блеров зајам

није реализован. Сада је, опет, ово питање дошло на дневни ред, и налази се, како изгледа, у акутној, решавајућој фази.

Полазећи са становишта да наша јавност може веома много допринети правилном решењу овога проблема, ми ћемо о истом, у главним контурама, изнети неколике мисли. Жао нам је, што немамо при руци статистичке податке, да би што боље и рељефније оцртали прилике и потребе наших области, директно заинтересованих за изградњу јадранске пруге, као што су: Црна Гора, Бока Которска, Санџак а у неколико и Херцеговина. Ово су крајеви, за које изградња јадранске железнице представља животну питање а неизградња, или, пак, изградња на штету њихову, представља за њих, ни више ни мање, него смртну пресуду.

*

Општи државни интереси и интереси безбедности и сигурности државе и државних граница, говоре у прилог железничке везе у правцу Београд—Вишеград—преко Црне Горе на Боку Которску. Минули Светски Рат најбоље је показао шта значи Бока Которска са Ловћеном и остали висови тих крајева, а специјално они према Албанији. Нема сумње, да ће и Генералштаб и уопште сваки Министар Војни бити за излаз Јадранске Железнице на Боку Которску. Против оружја и убојних средстава модерног рата, треба тражити што боље позиције, утврђења. Арсенали и остале војсци и рату потребне установе, нашли би највећу сигурност и безбедност у пределима Црне Горе и Боке Которске. Уз то, апсолутно се мора уважити чињеница, да су границе наше државе у тим крајевима у највећој опасности. Ма да треба тежити пацифизму, ипак се не сме апстраховати аксиома старих Латина: »Si vis pacem, para bellum«. Тенденције експанзивности наших суседа јасне су до очигледности. Са тиме се мора рачунати и за моменат се то не сме изгубити из вида.

Беда, сиротиња и немаштина Црне Горе, Боке Которске, Херцеговине и Санџака толико је велика, да се не може и не сме више толерирати. Пасивитет тих крајева не би био тако велики, да је једне смишљеније и систематскије економске политике. Дочим, у осутству једног државног привредног програма, ти крајеви, са мало зиратне земље, скапавају и мученички проведе свој живот. Зато држава треба да им створи могућност т. ј. да их доведе у околности да сопственим радом развију економију. Да би се то могло постигнути и приступити експлоатацији природних богатства у тим крајевима, треба их везати помоћу железнице са осталим деловима државе. Големо рудно благо, огромни комплекси шума, велике количине разних сировина и т. д. остају неискоришћени, упропашћавају се. Из тих разлога треба што пре учинити да се писак локомотиве и кроз те крајеве чује, јер је он прави и

истински весник економског напретка и процвата. На тај начин би се одмах извршила организација економског живота, па би ти крајеви у свом привредном полету постали један економски врло стабилан крај а држава би, за вечита времена, скинула с дневног реда питање пасивних крајева.

Национално-политички разлози такође говоре за Јадранску Жељезницу са правцем: Београд—Вишеград—Бока Которска. Поред осталих задатака, држава има и тај, да се брине за добробит и што веће благостање својих грађана. Међутим, јавна безбедност у неким крајевима, које би имала везати ова жељезница, веома је угрожена. Поред тога, наши расно најчистији и национално врло свесни крајеви: Црна Гора, Херцеговина, Бока Которска и Санџак скоро су потпуно отсечени од државе и поред тога што су вековима сањали о јединству и Душанову Царству. Најзад, ти су крајеви у току много-столетне борбе задужили нацију једним великим дугом, којег је апсолутно немогуће вратити, раздужити. С тога они, са потпуним правом, и апелују на нацију. Ту су: старо-српска Рашка, Зета Немањића, Црна Гора, Херцеговина и Бока — све крајеви који су максимум жртава поднели за остварење заветне мисли — Уједињења. Њихова борба није била трговачко предузеће, па ни држава не треба да се у толикој мери руководи меркантилним консидерацијама. Најзад, била би политичка мудрост, да и ови крајеви који немају тако рећи ни једне стопе жељезничке мреже добију жељезницу. О томе треба свакако да размисле наши политички људи.

Културни ниво крајева, које би имала везати ова жељезница, веома је низак. Примитивност и некултурност дозлогрдили су. У неким деловима тих крајева неписменост је правило, а писменост изузетак. Тамо се не може говорити ни о каквом културном и савременом животу. Оријентални мурдарлук и распасаност нигде се не осећају толико колико у тим крајевима (Санџак). Излежавање и ленствовање су тамо обичај, навика. Међутим, ти људи кад оду у Америку и друге крајеве ради печалбе, покажу чудо од издржљивости и вредноће. Само њих треба поучити и дати им могућност рада и зараде, па ће они и у својој држави, као и другде, показати такве особине. А везивањем ових крајева жељезничком пругом Београд—Вишеград—Бока Которска, без сумње, получио би се и културни и социјални ефекат.

Разлози туризма такође говоре за Јадранску Жељезницу у правцу Београд—Вишеград—Бока Которска. У многим државама, туризам преставља једно врло важно врело прихода. Туристика би се и код нас ванредно добро могла развити. Рељефност тла и пластика Боко-Которског залива и Црне Горе, са свим климатским нијансама, ненадмашиви су. Природни услови су јединствени. Али, на жалост, људи нису учинили ни приближно онолико колико и природа.

Што се тиче рентабилитета саме жељезнице, може се слободно рећи да су перспективе сасвим добре. Нарочито, ако се уважи чињеница, да се јадранском жељезницом са изласом на Боку, решава читав комплекс вапијућих питања наших Јужних Крајева и многи крупни државни проблеми.

Чисто техничку страну, у погледу изградње Јадранске Жељезнице, г. Миленковић је врло детаљно израдио и испитао. Он категорички тврди да је излаз јадранске жељезнице на Боку преко Црне Горе, много рационалнији и са мање теренских препрека, него онај са излазом на Сплит. Ово његово мишљење акцептирали су многи наши стручњаци, а и он је до сада већ неколико пута преко јавности са успехом бранио то своје мишљење. Дакле и разлози чисто техничке природе, говоре за изградњу ове жељезнице преко Црне Горе на Боку.

Понуда зајма, од наших суграђана из Јужне Америке, је, без сумње, родољубива и за похвалу. Може им се само толико приговорити, што је локални патриотизам код њих толико велики, да зајам нуде под условом да се из њега изгради Јадранска Жељезница са излазом на Сплит. Дочим, они су требали да домовини учине ту, и ако не бесплатну услугу, без икаквих ограничења и услова. Па ће држава и меродавни фактори дати правац овој жељезници онуда, куда то диктирају општи интереси, државни и народни.

Најзад, читаве књиге би се могле написати, а и писане су већ, о приликама и неприликама ових крајева. Зато ћемо ми ових неколико редова са овим завршити и замолити нашу браћу, која су заинтересована противним правцем ове жељезнице, да не схвате ове ретке као израз суревњивости, те да се при расуђивању руководе оном народном : »Седи криво, ал' беседи право«.

Ако меродавни буду уважили наше разлоге и решили питање ове жељезничке везе у логици општих интереса — онда смо постигли циљ.

Станко Даниловић.

Стање Народне Банке.

О томе, како нашој валути и металном покрићу Народне Банке прети озбиљна опасност, говори опширније у овој свесци »Економиста« г. Д-р Иво Белин. Ми овде можемо само констатовати, да је у августу нешто повољнија ситуација, јер се готовина у злату повећала за пола милиона и сток девиза престао је да опада. Међутим, крајем јула девизе су се смањиле, према стању од 30 јуна, за читавих 27,2 милиона.

Почетак извозне сезоне и јача тражња кредита манифестује се већ у стању меничног портфеља, који се у августу повећао за 120,8 милиона. Најниже је стајао есконт крајем јула. И ломбардни зајмови стално расту, од како Народна Банка прима у залог и обвезнице ратне штете. Ти зајмови износили су :

31 маја	216,3	милиона
30 јуна	232,1	„
31 јула	244,4	„
31 августа	259,4	„

Државни дуг је сталан и непроменљив. Једино се, за један незнатан износ, мења рачун привремене и сталне размене.

Са повећањем активних послова, долази и јача циркулација новчаница. За последњи месец дана оптицај новчаница порастао је за 48,2 милиона.

Јача потреба за новцем даје се констатовати и по опадању потраживања по жиро рачунима. У августу то смањивање износи 53,8 милиона. Међутим, банчине обавезе по рачним рачунима порасле су за један доста висок износ од 166,3 милиона.

У појединостима стање је било, као што следује :

За месец
1926
дана
31-VII-30-VIII + или —

АКТИВА

МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату	81,1	81,6	+ 0,5
у кованом сребру	17,5	17,5	— —
у страниј монети	0,4	0,8	+ 0,4
удепоима на страни у разним валутама	295,5	297,1	— 1,6
Укупно	394,5	397,0	— 2,5
ЗАЈМОВИ:			
на менице	1.111,9	1.232,7	+ 120,8
на хартије од вредности.	244,4	259,4	+ 15,0
Укупно	1.356,3	1.492,1	+ 135,8
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница	1.151,9	1.151,3	— —
рачун привр. и сталне размене . .	350,3	350,8	+ 0,5
по зајму на бонове обрт. капитала	966,3	966,3	— —
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,—	2.000,—	— —
Укупно	4.468,5	4.469,0	+ 0,5

ПАСИВА

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено	30,0	30,0	— —
Резервни фонд	7,7	7,7	— —
Новчанице у течају	5.421,0	5.470,1	+ 48,2
РАЗНЕ ОБАБЕЗЕ:			
по жиро рачунима	390,7	336,9	— 53,8
по разним рачунима	99,0	265,3	+ 166,3

*

У току месеца септембра говорило се много о избору гувернера, пошто је досадашњем гувернеру г. Ђ. Вајферту истекао рок од четири године.

Управни одбор Народне Банке завео је једну погрешну праксу, да стално за гувернера кандидује сву петорицу из своје средине. Међутим, тенденција је и Закона и Статута Народне Банке да се за гувернера бира личност ван управе.

Гувернер треба да буде над управним одбором, на челу његову, као што каже чл. 24 закона. Погрешка је учињена, што у Статуту није мало ближе објашњено, ко може бити гувернер и што се не траже квалификације, као што је са извесних страна предлагано приликом дискусије о пројекту Статута на ванредном збору банчаних акционара.

Овако су сукоби између министра и банчине управе неизбежни, као што је сад случај, кад Краљевска влада испољава јасно намеру, да за гувернера именује лице, које је ван банчине управе. Таква би личност била мање зависна од управе и имала би више успеха и утицаја код државних власти, него један наметнут кандидат кога надлежни министар, односно влада, неће. А увек су ти кандидати мање стручни него владини.

Да гувернер треба да буде потпуно самосталан и независан од банчиног управног одбора, види се и по томе, што је чланом 52 банчиног Статута (тачка 5), гувернеру дато право, да обустави извршење сваке одлуке управног одбора, за коју налази да је противна законима земаљским или интересима државним.

Може ли се то очекивати од једног гувернера који је постао из средине управног одбора и коме једино има и да благодари за ту велику част? Уместо да се долази по способности, спреми и угледу у привредном свету.

И по духу самог закона и Статута и по положају који има гувернер емисионе банке у другим европским државама, ми

изводимо закључак, да је чак боље и за саму установу кад би се за гувернера поставили стручњаци који су независни и даље од управног одбора. Недавно је влада у Француској сменила гувернера новчаничне банке, а ових дана је у Румунији постављен за гувернера Народне Банке потпуно владин човек, досадашњи министар спољних послова.

Послератни привредни живот довео је у тешњу везу емисионе банке са државом. Према томе, није то прост случај, што се владе више интересују за ову установу и траже тако чисто своје представнике. Са извесних страна покушало се код нас да објасни, како се тиме насрће на аутономију Народне Банке. Међутим, она има 24 члана управног одбора, слободно изабраних на збору акционара, а држава тражи да само један, двадесет-пети или 4⁰/₀ буде више њен човек, него банчин. То је један, више него скроман, захтев и ми мислимо да ни банчина управа, ни наша јавност не треба против тога да се буне. Тај захтев је потпуно у духу закона и статута.

Разуме се по себи, да ми овде апстрахујемо питање личности и да у принципу сматрамо да је владин захтев умесан, под претпоставком да њен кандидат није ни партизан, нити да му је тај положај синекура, већ да буде радан, угледан и стручан човек.

НЕКРОЛОГ

† Д-р Драгутин В. Дучић

Један од оснивача и сарадника предратног »Економиста«, д-р Драгутин В. Дучић, Генерални Директор Главног Државног Рачуноводства преминуо је 3. септембра о. г. у Београду.

У пок. Дучићу губи не само наше друштво једног ревносног члана, него цела наша струка оплакује једног вредног, исправног, савесног и стручно образованог чиновника, каквих нема много у данашње време.

Пок. Дучић рођен је Београђанин, а потомак старе херцеговачке угледне и јуначке породице Дучића. Матуру и правни факултет свршио је у Београду, а докторат из финансијских наука положио је на Универзитету у Минхену.

После свршених студија почео је чиновничку каријеру као писар Министарства Финансија, али је због неслагања у погледима са тадашњим начелником Главног Државног Рачуноводства прешао заједно са пок. д-ром Ђонлићем, и другима у Управу Државних Монопола. Ова сецесија финансијских чиновника

није остала неопажена у једном делу јавности предратне Србије, јер су ти млади људи носили у себи реформаторски дух и нове идеје за организовање финансијске службе. Једновремено нам то показује, да је пок. Дучић био претерано осетљив и једна нежна душа, која није могла да трпи неправду и неисправности.

За време окупације Србије пок. Дучић остао је у Отаџбини и било му је као великом родољубу врло тешко сносити туђинску власт. То време робовања је неповољно дејствовало и на његове нерве и на његово физичко здравље.

Кршни и енергични Херцеговац дошао је врло изнурен у Париз, почетком 1919 године, куда је био одаслат од владе као експерт за државне финансије на конференцији мира. У економско-финансијској секцији делегације С. Х. С. на мировној конференцији пок. Дучић је играо једну од најважнијих улога. Као лични секретар пок. К. Стојановића и као главни секретар ове секције, пок. Дучић је суделовао у решавању свију важнијих питања и био је упознат са свима стварима, које су решаване у економско-финансијској секцији.

По повратку из Париза преузео је Генералну Дирекцију Државног Рачуноводства после д-ра Милана Стојадиновића који је овај важан ресор оставио у најгоре време. Требало је изводити реформе, организовати финансијску службу у целој земљи, заводити контролу, проширити наше уређење и на остале покрајине и т. д.

Пок. Дучић уложио је све своје силе и сав се био посветио служби. На том послу наилази се на тешкоће, долази се у сукоб и са самим министром и он је све то херојски савлађивао.

Али се и најјача воља и неоцењена енергија морадоше једног дана скрхати, у ово незахвално време, кад се рад и исправност много не цене. Пок. Дучић — може се слободно рећи — пао је као жртва своје дужности, зато што је рад и посао државни ценио више него себе и своју породицу.

Уредништво »Економиста« необично тронуто смрћу оваквог човека, не може да прежали тај тежак губитак најпре за његову породицу па за државу, друштво и нашу струку.

Бог да прости Драгишу Дучића и светао му спомен међу нама !

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Владимир Војтински: Проблем светске привреде. Нова светска привреда. Нова светска политика. Издање централног секретаријата Радничких Комора у Београду, 1926 године.

Писац ванредно информативнога дела: Цео свет у цифрама, Војтински је написао и ово делце, у коме износи преглед производње главних артикала, и по коме је после рата производња жита у Европи опала 31,4 милиуна тона а у Америци порасла са 18,9. Производња је према производњи у целој свету износила %:

	1913.	1923.
угља (Европа	54,6	47,9
(Америка	39,8	44,7
петролеја (Европа	21,6	6,3
(Америка	72,5	87,0
гвожђа (Европа	58,4	50,9
(Америка	41,2	46,8
бакра (Европа	61,0	35,0
(Европа	61,0	46,0
олова (Америка	33,0	47,0
цинка (Европа	70,0	40,0
(Америка	28,0	53,0
калаја (Европа	54,0	40,0
(Америка	28,0	53,0
алиминиума (Европа ..	50,0	38,0
(Америка ..	50,0	58,0

Потрошња каучука износила је у процентима:

	1912	1920
у Европи	51,1	28,2
у Америци	47,9	70,1

У свима областима производње и саобраћаја осећа се нагло опадање Јевропе и рапидно напредовање Америке!

Зато Војтински долази до закључка: да је преимућство Америке у широкој унутрашњој пијаци и великом броју потрошача, па долази на

мисао, коју је још пре 30 и више година истакао Карл Кауцки: да се цела Јевропа претвори у Сједињене Јевропске Државе, јер би, код стране унутрашње пијаце и са великим бројем потрошачке публике, уклањањем царинских граница успеле да не само поврате свој ранији степен производње, већ да се, још, спасу економског исцрпљивања и колосалне надмоћности Америке.

Свакојачко би био огроман и економски и политички напредак кад би се Јевропа претворила у Сједињене Јевропске Државе; то је тако јасно и пластично доказао Кауцки. Овај рад Војтинског дошао је само као информација, која треба да послужи за доказ да је крајне време настало за сједињавање јевропских држава.

Штета само што је Топаловић клот превео ово дело, у место да из њега узме информације, а из Кауцкога радње главна начела, па да, тако, да једно лепо и потпуно дело, у коме би се позабавио и предметом федерације балканских држава, које су економски безусловно једна на другу упућене и које само у федерацији могу наћи ослонац и за своју политичку самосталност. То је у толико пре требао учинити, у колико се за Балкан не би могао у целини примити предлог Војтинског: Балкан би, сједињен, могао ући у Сједињене Јевропске Државе само с извесним изузетним економским положајем. Иначе би он постао унутрашња колонија капиталистички развијених држава.

А, то је пак, проблем, који нас особито мора интересовати.

Драгиша Лапчевић.

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец јули 1926. године.

I. Пољопривреда и шумарство.

1. Лазар Стипић. Узроци поплава. Трг. Гл. 4. VII.
2. Сирарска Задруга у Силби. Југ. Лојд. 7. VII.
3. За слободу и побољшање духанске продукције. Југ. Лојд. 9. VII.
4. Власт. Ивановић. Да ли је могуће створити расу оваца са дугачком вуном. Трг. Гл. 30. VII.
5. Опиумско питање. Југ. Кемичар, бр. 7.
6. Петар С. Миовић. Мере за сузбијање пољопр. кризе. Југ. Лојд. 21. VII.

II. Индустрија.

1. Криза наше индустрије за прераду меса (конференција у Центр. Инд. Корпор.) Трг. Гл. 6. VII, Југ. Лојд. 7. VII.
2. Инж. Миленко Гавриловић. О кризи наше индустрије. Трг. Гл. 10. VII.
3. М. Криза рударске индустрије. Трг. Гл. 24. VII.

III. Кредит и банке.

1. Н. Д. Наша привредна криза. Питање одбране нашег националног кредита. Како да се избегну суровости нашега стецишног поступка. Полит. 2. VII.
2. Др. М. Недељковић. Порез на штедњу. Трг. Гл. 9. VII.
3. Др. М. Недељковић. Појевтињавање кредита. Трг. Гл. 13. VII.
4. Градска Штедионица у Загребу. Југ. Лојд. 9. VII.
5. Н. Станаревић. Београдске Банке у 1925 г. Привр. Прегл. 11. VII.

IV. Финансије: буџет, порези, валута.

1. Милан Босанац. Општ. трошарина и Т. бр. 62. такс. тарифе. Југ. Лојд. 4. VII.

2. Драг. Бошковић. Каматовни порез. Југ. Лојд. 13. VII.
3. Др. М. Недељковић. Наши порески терети. Трг. Гл. 17. VII.
4. Х. Водопивец. Пореске стопе у предлогу Закона о непоср. порезама, Полит. 19, 20, 21—23. VII.
5. Милор. Б. Тошић. Стање општинских приреза. Савр. Општ. бр. 4.
6. Др. Х. Социјална мисао у пореској реформи, Југ. Лојд, 28. VII.
7. Др. М. Недељковић. Општинске финансије. Савр. Општина, бр. 4-26.
8. Соколски. Порез на земљу. Далекосежност и усавршавање новог пор. закона. Југ. Лојд. 29. VII.
9. Др. Н. Фугер. Општинске финансије и основи Закона о непоср. порезима. Савр. Општ. бр. 4/26.

V. Трговина и царине.

1. Из извештаја Банатске Трг., Инд. и Зан. Коморе у Вел. Бечкереку. Југ. Лојд. 8. VII и след.
2. Лав. Берман. Стање нашег експорта јаја. Југ. Лојд. 10. VII.
3. В. М. Наше стецишно законодавство. Трг. Гл. 30. VII.
4. Наш извоз у месецу јуну 1926 и I полуг. 1926 г. Привр. Прегл. 25. VII.

VI. Саобраћај и тарифе.

1. Железничка и конзуларна конвенција са Италијом пред Скупштином. Дневни листови од 1. VII.
2. Максим Свара. Пруге ускога колосека. Трг. Гл. 9. VII.
3. Др. Пера Митровић. Изградња пристаништа (рефер. на Конфер. у Љубљани) Југ. Лојд, 7. VII.
4. Б. Питање Панчевачког моста. Полит. 30. VII.

VII. Занат и кућевна индустрија.

1. Драг. Лапчевић. Нешто о нашим занатима и о занатлијама. Трг. Гл. 15. и 16. VII.

VIII. Социјална и комунална политика.

1. Статистички податци о нашим средњим школама Полит. 1. VII.
2. Уређење радних односа у лукама (анкета Загр. Радн. Коморе). Југ. Лојд. 10. VII.
3. Др. А. Вебле. Биство ин помен обчине ин њен однос до државе. Савр. Општ. бр. 4.
4. Др. Лаза Костић. Варошки статистички биро-и. Савр. Општ. бр. 4.
5. Филип Уратник. Проблем беспослице и емиграције у Словеначкој. Радн. Покрет, јуни 1926 г.
6. Инж. Д. Поповић. Изградња и уређење градова. Савр. Општ. бр. 4.
7. И. М. Петровић. Питање градских библиотека. Савр. Општ. бр. 4.
8. Ј. Жујевић. Програм рада за добро села. Савр. Општина, бр. 4.

IX. Економска политика.

1. М. О привредној кризи код нас. Трг. Гл. 13. VII.
2. Др. М. Клајн. Наша привредна криза и питање принудне нагоде. Југ. Лојд. 11. VII.
3. Кретање цена у трговини на велико (тотални индекс за јуни снижен за $3\frac{1}{2}\%$). Привр. Пр. 11. VII.
4. Н. Д. Одсуство једног економског програма. Докле ће национална привреда остати само пасторче. Полит. 16. VII.
5. Драгиша Лапчевић. Привредне прилике Босне. Полит. 17. VII.
6. М. Дуњић. Привредна криза у Јужној Србији. Привр. Прегл. 18. VII.

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец август 1926 године

Због обилног материала приморани смо, да бележимо у овом прегледу само чланке, који се објављују уз потпун потпис писца. Нотирамо сем тога резолуције конгреса и зборовна привредних организација, као и нове статистичке податке о појавама привредног живота.

I. Пољопривреда и шумарство.

1. М. Дуњић. Производња опиума у Јужној Србији (ове године 60.000 кгр.) Привр. Прегл. 1. VIII.
2. Др. Вел. М. Стојковић. За већи извоз шљива и шљиварских производа. Трг. Гл. 10—13. VIII.
3. Проф. Др. А. Петрачић. Подмлађивање наших храстових шума. Шумарство, 1. VIII.
4. Лазар Стипић. Пољопривредне школе у Војводини. Трг. Гл. 12. VIII.
5. Ј. С. Николић. Повишење жетвеног приноса од пшенице као средство за ублажење привредне кризе. Трг. Гл. 17. VIII.
6. Др. Љ. Прохаска. Општинске сељачке зимске пољопривредне школе. Савр. Општ. бр. 5.
7. Милан Босанац. Привреда и одбрана од поплаве. Југ. Лојд. 21. VIII.
8. Драган Милићевић. Будућност нашега опиума. Трг. Гл. 25. VIII.
9. Др. Инж. Милан Мариновић. Стање извоза нашега дрвета. Југ. Лојд. 21. VIII.
10. Др. Ј. Ловчевић. Државно имање »Врана«. Трг. Гл. 26. VIII.
11. Др. П. Квакан. Пред новим буџетом Министарства Пољопривреде. Трг. Гл. 27. VIII.

II. Индустија.

1. Седница Беогр. Инд. Коморе (де-статизација држ. предузећа, радн. осигурање). Трг. Гл. 3. VIII.

III. Кредит и банке.

1. Др. М. Недељковић. Невоље Хрватског Приморја (Банка и Штедионица за Приморје). Трг. Гл. 3. VIII; Криза нашег банкарства, 5. VIII; Вредност некретнина, Трг. Гл. 14. VIII; Искреност закључних рачуна, 17. VIII; Банке и политика, 24. VIII.
2. А. Ст. Косиер. Напредна штедња и погодбе за њен прогрес код нас. Банкарство, бр. 8.
3. М. Јеловац. Како да се реши питање привредног кредита. Банк. бр. 8.
4. Ф. Мерлак. Предратни хипотекарни дугови Војводине и њена финансијска криза. Привр. Прегл. 15. VIII.

IV. Финансије: буџет, порези, валута.

1. Резултати буџетске 1925/26 године. Привр. Прегл. 1. VIII.
2. Милорад Тошић. Стање општинских, среских и окружних приреза. Савр. Општ. бр. 5.
3. Мих. М. Радивојевић. Закон о непосредним порезима. Трг. Гл. 22—31. VIII.
4. Др. Ц. Грегорић. Самоуправа и њено пореско оптерећење. Савр. Општ. бр. 5.
5. Х. Водопивец. Порез на приход од предузећа, радња и занимања по садашњем Закону и по предлогу Закона о непосредним порезима. Привр. Прегл. 15. VIII.

V. Трговина и царине.

1. Наш извоз у месецу јуну 1926 г. и за првих 6 месеци 1926 г. Привр. Прегл. 22. VIII.
2. Наш извоз у месецу јулу 1926 г. Привр. Прегл. 29. VIII.

VI. Саобраћај и тарифе.

1. Министар Саобраћаја о саобраћајно-привредним питањима. Трг. Гл. 5. VIII.
2. Др. М. Стојадиновић. Панчевачки мост. Полит. 8. VIII.
3. Годишњи извештај Бродске фабрике вагона за 1925 г. Југ. Лојд. 1. VIII.
4. Љуб. Вуловић. Питање Панчевачког моста. Полит. 11. VIII.
5. М. Обољен. Изнимне железничке тарифе у прометном саобраћају преко приморских лука. Југ. Лојд. 19. VIII.
6. Славко Сиришћевић. Веза Београд - Сарајево - Сплит. Полит. 22. VIII.
7. Инж. П. Миленковић. Веза Београд - Сарајево - Сплит. Полит. 26. VIII.
8. Резолуција збора Црногораца у Београду, да Јадранска пруга веже Београд са Котором. Време 30. VIII.

VII. Занат и кућевн. радност.

1. Јосип Рукавина. Реорганизација шегртских школа. Хрв. Радиша од 1. VIII.
2. Јаша Гргашевић. Умјетни обрт. Југ. Лојд, 8. VIII и след.
3. Драг. Лапчевић. Занатска изложба у Новом Саду. Полит. 11. VIII.

VIII. Радничко законодавство.

1. Др. Едо Дајч. Задатци ортопедије у радничком осигурању. Радн. Зашт. бр. 7—8.
2. Др. Р. Роснер. О спречавању раног инвалидитета услед оболења вглобова код радника. Радн. Заштита, 7/8.
3. Др. Гентнер. Формуле за израчунавање приноса, које убиру месни органи Средишног Уреда за Осигурање Радника. Радн. Зашт. бр. 7/8.

4. Др. Марко Бибица. Модерна болница и лечилиште ОУЗОР'а у Дубровнику. Радн. Зашт. 7/8.
5. Др. Гентнер. Време и чланства у осигурању за случај болести. Радн. Заштита. бр. 7/8.

IX. Социјална и комунална политика.

1. Београдски Универзитет у 1925 26. г. (статист. податци). Време, 12. VIII.
2. Уредба о општинском савету у Београду. Полит. 21. VIII.
3. Др. Милослав Стојадиновић. Село и варош. Савр. Општ. бр. 5.
4. Инж. Д. Поповић. Изградња и уређење градова. Савр. Општ. бр. 5.
5. Артур Града. Проблем наше незапослености. Радн. Зашт. бр. 7/8.
6. Др. Лазо М. Костић. Варошки статистички биро-и. Савр. Општ. бр. 5.
7. Др. Милослав Стојадиновић. Урбанизам наших дана. Савр. Општ. бр. 5.

X. Економска политика.

1. Анкета о привредној кризи. Седница Беогр. Тргов. Коморе за месец август. Тргов. Гл. 3. VIII.
2. Ђ. Ђурчин. Влада и привредна криза. Полит. 9. VIII.
3. Стварање једног економског програма (учешће привредника у изради привредног плана). Полит. 4. VIII.

4. Инж. Б. Пајевић. Привредни Савет и привредна криза. Правда 7. VIII.
5. Др. Ђуро Шурмин. О привредном савету Краљ. С.Х.С. Банкарство, бр. 8.
6. Др. Драг. С. Којић. О економској кризи. Трг. Гл. 7. VIII.
7. Др. Јосиф Хохњец. Господарски савет или социјално-економска скупштина. Банк. бр. 8.
8. Инж. Мил. Гавриловић. Економска обнова земље. Трг. Гл. 11. VIII.
9. Др. Иво Јелавић. Аграрна и популациона политика. Воља авг. 26
10. Ђ. Ђурчин. Наша привредна криза. Полит. 21. VIII.
11. М. Дуњић. Привредна криза у Јужној Србији. Привр. Прегл. 18. VIII.
12. Анкета о економској кризи у нашој земљи у дневним листовима од 22/23. VIII.
13. В. Руњић. Југославија у борби са империализмом Италије. Економическаја Жизњ, 8. VIII.
14. Загр. Трг. и Обрт. Комора о привредној кризи. Југ. Лојд. 22. VIII.
15. Лазар Стипић. Привредне прилике у Суботици. Трг. Гл. 25. VIII.
16. Др. Уђварлић. Погледи на нашу економску политику. Трг. Гл. 26. VIII.

Набавке за Државну Маркарницу

Управа државних Монопола расписује II. оферталну лицитацију за набавку разних фасетир, гвоздених, шлис и других штегова за Државну Маркарницу, потребне за штампарске машине.

Лицитација ће се одржати на дан 27. септембра ове године у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова пре подне.

Сваки понуђач дужан је Депозитној Благајни Управе Државних Монопола најдаље до 10 часова дана означеног за лицитацију положити кауцију, која износи за држављане С. Х. С. 5% а за странце 10% од понуђене цене.

Услове и ближа обавештења као и мустре могу се добити у Индустијском Одељењу свакога дана од 10—11 часова пре подне.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И. М. Бр. 12778 од 27-VIII-1926. године.

Број 1.

„ЕКОНОМИСТА“

ОД 1. ЈАНУАРА 1925.

КО ПОШЉЕ НАШЕМ
УРЕДНИШТВУ ДОБИЋЕ
КОМПЛЕТ ЗА ПОЛА
ГОДИНЕ БЕСПЛАТНО

Књига

ЗАКони и РАСПИСИ

О

**АКЦИОНАРСКИМ
ДРУШТВИМА**

С ОБЈАШЊЕЊИМА И УПУСТВИМА

ОД

МИЛОРАДА ЗЕБИЋА

инспектора Министарства Трговине
и Индустије

може се добити код писца
улица Војводе Добрњца број 28
БЕОГРАД

по цени од

45 Дин. укоричена

Власник за Друштво, Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

О Г Л А С

Државне Класне Лутрије

Пошто је Државна Класна Лутрија за 13. наступајуће кота срећака чија извлачења почињу у месецу јануару 1927. године, повисила број својих срећака од 150.000 на 250.000 целих срећака то се овим позивају заинтересована лица, установе и др. која желе да буду постављена за овл. продавца срећака, да се са својим молбама обрате дирекцији Државне Класне Лутрије најдаље до 20 септ. ове год. Услови су следећи:

1. да молилац има протоколisanу фирму;
2. да је поданик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца; и
3. да у циљу продаје узме најмање 1000 целих срећака.

На име награде овл. прод. срећака добива динара 6.65 од продате целе срећке и 5% учешћа од свију добитака који би мали на срећке које је он продао.

Ближи услови добивају се код дирекц је Државне Класне Лутрије. Из канцеларије Државне Класне Лутрије ЛБр. 8391 од 30 августа текуће године. 8

Набавка полукартона

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати 14. октобра 1926. године у 11 часова у Управи Монопола:

**1,000.000 табака или око 80.000 кгр. полукартона
шампа боје за потребу Државне Маркарнице.**

Услови, мустра као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 20740 од 22. септембра 1926. године у Београду.

HRVATSKO-SLAVONSKA ZEMALJSKA
HIPOTEKARNA BANKA
ZAGREB
Zrinjski Trg 7

*Podružnica: OSIJEK, ugao Trg Kralja Petra broj 8
i Štrosmajerove ulice broj 1*

*Osnovana godine 1892. — Uplaćena dionička glavica Din. 60,000.000
Pričuve Din. 23,000.000*

BANKOVNI ODIO

Inostrani odio koji pruža osobite polakšice našim iseljenicima u Sjevernoj i Južnoj Americi, kao i u svim drugim prekomorskim krajevima. — Devizni odio kupuje i prodaje uz najpovoljnije uslove devize i valute, te izvršuje doznaku istih u sve države najbrže

OVLAŠTENI HIPOTEKARNI ODIO

Podijeljuje hipotekarne i amortizacione zajmove na nekretnine. — Izdaje 4½% založnice koje uživaju popularnu sigurnost i jamčevnu sposobnost

UKAMAĆUJE ULOŠKE NAJPOVOLJNIJE

ФИЛИЈАЛ

ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ
У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу Краља Милана и Сремске улице

ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Анц. Капитал Кч 100,000.000 - Рез. фондови Кч 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт., Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц, Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске Храдиште, Усти н/Л., Хрућим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљевини С. Х. С., Чехословачкој Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 1980, 81, 82 и 83

Рачун код Пештанског Чековног Завода у Београду број 51005
у Загребу 39 081